

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduskond
Psühholoogia osakond

Põhikoolijärgse hariduse valikudilemmad
Uurimuse aruanne

Vastutav täitja: Olev Must

Tartu 2005

Sisukord.

	Lk
1. Sissejuhatus: uurimuse eesmärgid ja meetod. (O. Must)	3
2. Küsitluse valimi moodustamine ja realiseerimine. (A. Lõo)	8
3. Noorte põhikoolijärgsed haridusteed küsitlustulemuste ja haridusstatistika alusel. (O. Must, A. Lõo)	11
4. Eesti regionaalse sotsiaalmajandusliku arengu seos noorte põhikoolijärgsete haridusteede valikutega. (A. Lõo)	16
5. Kuidas tajuvad põhikooli lõpetajad oma haridusotsustuste mõjutajaid? (A. Must)	19
6. Gümnaasiumi ja kutsekooli eeliste võrdlus. (O. Must)	25
7. Kooli õppekeel ja haridusteede valik. (A. Must)	38
8. Kokkuvõte. (O. Must)	41
9. Kasutatud kirjandus ja andmeallikad.	43

Lisa 1: Kasutatud metoodika (K. Kask, A. Must, O. Must)

Lisa 2: Valimi moodustamise lähteandmed ja arvutused. (A. Lõo)

1. Sissejuhatus: uurimuse eesmärgid ja meetod.

Ühiskonnas toimivaid protsesse saab vaadelda eri tasandil ning erinevaid vahendeid ja indikaatoreid kasutades. Üks võimalus on tugineda süstemaatilisele statistilisele aruandlusele laekuvale informatsioonile. Eesti haridusstatistika on piisavalt arenenud, et kirjeldada põhilisi haridusteede jagunemises toimuvaid protsesse. Eelkõige seda, kuidas komplekteeruvad koolid ja kujunevad inimeste haridusteed. Statistiline informatsioon on “objektiivne”, st ta peegeldab seda, mida inimesed teevad, kuidas käituvad, ent puudu jääb subjektiivne taust toimuva mõistmiseks. Inimeste küsitlemisest tuleneva informatsiooni kvalitatiivne eripära on selles, et ta annab muudest allikatest tulenevale statistilisele informatsioonile subjektiivse tähenduse ning võimaldab luua seose objektiivse ning subjektiivse teabe vahele.

See, kuidas hargnevad noorte haridusteed pärast põhikooli ja et enamik neist eelistab gümnaasiumi ning pärast gümnaasiumi siirdub enamik kõrgkoolidesse, on ilma küsitlusteta vastavast haridusstatistikast teada.

Paraku tänane Eesti noorte haridusteede jagunemine pärast põhikooli ei näi rahuldavat paljusid ning mitmed institutsioonid on avaldanud arvamust, et rohkem noori peaks siirduma kutseõppeasutusse (kutsekooli). Samas on ka gümnaasiumid ja keskkoolid huvitatud sellest, et nende õpilaste hulk ei väheneks. Veelgi enam – sündimuse järsk langus üheksakümnendatel aastatel hakkab varsti peegelduma selles, et langema hakkavad gümnaasiumi lõpetavate õpilaste kohordid ning kõrgkoolidel aheneb oluliselt üliõpilaste valiku baas. Võib arvata, et kõrgkoolidele on soodne olukord, mil võimalikult paljud noored valivad peale põhikooli haridustee, mis võimaldab jätkata õpinguid kõrgtasemel. Seega - toimub aktiivne nii poolt kui vastu mõjutustegevus erinevate haridusteede valikute suhtes.

Millist uut olulist teavet saab siin anda õpilaste küsitlus?

Näib, et nelja liiki täiendavat informatsiooni.

1. Erinevad statistilised aruandlused on nõ indikaator-põhised – kogutakse infot mingi üksiku näitaja kohta. Küsitlus on aga isikupõhine. Kui küsitluse valim on moodustatud korrektselt, on võimalik uurida ka seoseid paljude eri liiki näitajate vahel.
2. Kuidas noored tajuvad erinevate haridusteede eeliseid ja puudusi ning kas see sõltub sellest, milline haridustee ise valitakse.
3. Kas ja kuidas tajutakse mõjuagente, kes üht või teist valikut on suunanud?
4. Kuivõrd selge ja konkreetne on noorte jaoks nende tulevase haridustee omapära enne, kui nad on sellele asunud?

Hariduskorralduses on selgelt eristatav kohustuslik haridus kuni kohustusliku kooliea lõpuni ja vabatahtlik haridus. Eestis on hariduse kohustuslikkus määratud kahe kriteeriumiga: kas on omandatud põhikooliharidus või isik on saanud 17-aastaseks. Pärast nende rajajoonte ületamist on hariduse omandamine vabatahtlik. Vaatamata hariduse vabatahtlikkusele, jätkab enamik põhikooli lõpetavatest noortest õppimist. Põhikoolile järgneva haridustee valikut hakkavad koolikohustuse asemel määrama noorte endi ja nende kodude väärtused, tõekspidamised, ideaalid ja suutlikkus soovitud teostada. Kuivõrd enamiku Eesti noorte jaoks ületatakse koolikohustuse piir põhikooli lõpetamisega, on põhikoolile järgneva haridustee valik see samm, mida kujundavad erinevad, nii õpilasest endast kui teda ümbritsevast keskkonnast tulenevad tegurid. Käesoleva uurimuse eesmärgiks ongi põhikoolijärgsete haridusteede valiku subjektiivse poole uurimine. Uurimuse põhieesmärgiks on leida vastus küsimusele, millega noored ise seletavad, põhjendavad, motiveerivad oma haridustee valikut ning milline on subjektiivsete tegurite roll muude tegurite taustal.

Põhikoolijärgselt on õpilaste ees kaks põhimõtteliselt erinevat haridusteed: gümnaasium või kutseõppeasutus. Enamik noori siirdub pärast põhikooli üldhariduslikku gümnaasiumi ning väiksem osa kutseõppeasutusse. Sellist haridusteede lahknemist on kujundanud mitmed asjaolud. Formaalsest seisukohast on üldhariduskoolide võrk territoriaalselt ühtlasem kui kutseõppeasutuste võrk,

õppimisvõimalusi üldharidussüsteemis on rohkem ja nad on õpilastele paremini kättesaadavad. Taolist disproportsiooni üldharidusliku gümnaasiumi kasuks on loonud ühelt poolt vastavad institutsioonid, kes on kujundanud haridussüsteemi ja teiselt poolt on see kujunenud haridusvalikute kaudu, mida teevad noored ise, sest enamikule neist on jätkamine üldhariduslikus gümnaasiumis prestiižikam ja eelistatum haridustee kui jätkamine kutseõppeasutuses.

Eesti haridussüsteemi disproportsionaalsusele üldhariduse kasuks osutati juba enam kui 70 aastat tagasi ja riigi tungiva kohustusena nähti üldharidusliku keskkoolihariduse piiramist kutsehariduse kasuks (Tork, 1935). J. Langi (1928) andmeil siirdus aastail 1926 – 1928 Tartu algkoolilõpetajatest enam kui 75% keskkooli. Arvud, mis iseloomustavad tänaste põhikoolilõpetajate haridusteede lahknemist, on tollastele proportsioonile väga lähedased. Vaatamata ajalisele distantstile on mõningad avalikult väljaõeldud seisukohad samuti väga analoogsed aastakümnete tagustele – keskkooli ja kõrgkooli püüeldakse ühiskondliku prestiiži nimel ja need institutsioonid toodavad liialt sageli töötuid.

Ka nõukogude ajal püüti jõuliselt arendada kutseharidussüsteemi. Ent vaatamata aja ja erinevate poliitiliste süsteemide muutumisele, võib täheldada noortee haridusteede valikus üllatavat stabiilsust. Gümnaasium ja kõrgkool olid ja on need haridusteed, mille poole püüeldakse, põhikoolijärgset kutseharidust andvad õppeasutused ja erialad ei ole kuulunud varem ega kuulu praegugi reeglina noorte tippeelistuste hulka. Näib, et eksisteerib pikaajaline oluline vastuolu ühelt poolt noorte pealtnäha isevoolulise haridusteede valiku ja teiselt poolt mõningate arusaamade vahel ideaalsest või lihtsalt paremast ja ratsionaalsemast hariduskorraldusest. Teades taolise pika ajaloolist laadi vastuolu suhtelist muutumatust ning asudes haridust korraldava institutsiooni positsioonil, ei ole ilmselt võimalik teha järske protsesside põhisuunda muutvaid otsustusi. Mõistlik näib olevat haridusteede valiku kujunemise võimalikult täpne kirjeldamine ja vastavate protsesside kulgemise jälgimine ajas.

Sotsiaalsed protsessid realiseeruvad inimekäitumise kaudu. Nii on ka haridusteede valikutega. Mingit haridusteed (kui see pole just kohustuslik) peab keegi valima, eelistama. Ent siiski ei saa haridusotsustusi vaadelda otsustustena, mida langetavad üksikindiviidid ratsionaalselt kaalutledes mingis võimaluste paljususes. Tegureid,

millega tuleb arvestada haridusteede kujunemisel on mitmeid. Väga üldises plaanis võib nad jagada neljaks:

- personaalsed (hoiakud, väärtused, ettekujutused erinevatest haridusteedest, õppeedukus, sugu);
- perekondlikud (vanemate haridus ja nende sotsiaalmajanduslik staatus, perekonna struktuur);
- regionaalsed-keskkondlikud (asustuse erinevused, regiooni sotsiaalmajanduslik areng);
- ühiskondlikud institutsioonid (haridussüsteem, ajakirjandus jne).

Küsitlus aitab selgitada eelkõige personaalsete tegurite rolli haridusvalikute kujunemisel ning väiksemal määral sotsiaalse organisatsiooni kõrgemate tasemete toimet.

Meetod

Valim. Tingituna sündimuse olulisest tõusust kaheksakümnendate aastate lõpul on viimastel aastatel põhihariduse omandajate arv suhteliselt suur – 2004. aastal lõpetas põhikooli ca 20 000 noort. Taolise suure üldkogumi iseloomustamiseks vajaliku informatsiooni saamiseks antud valdkonnas piisab valikuurimusest. Kuivõrd valikuurimuse teel saadud tulemuste täpsus ei ole lineaarses seoses valimi suurusega, seadsime eesmärgiks moodustada esinduslik valim suurusega $n = 600$. Arvestades küsitluse teel saadava informatsiooni võimalikku lünklikkust, tagaks taoline (juhu)valim tulemuste usalduspiirid vähemalt $\pm 5\%$ piirides.

Valimi moodustamine lähtus järgmistest kriteeriumitest: kooli regionaalne paiknemine, õppekeel, kooli tüüp (põhikool, gümnaasium). Küsitlus toimus klasside kaupa 35 koolis. Valimi moodustamine ja realiseerimine on kirjeldatud peatükis 2. Küsitluses osalenud koolide nimistu on toodud lisa 2.

Küsitlusmeetod. Subjektiivset laadi isikupõhise informatsiooni saamiseks on kohane kasutada küsitlust (vt lisa 1). Käesolevale uurimusele eelnes 2004. a. pilootuur, mille eesmärgiks oli kaardistada teemavaldkonnad, mis on olulised noorte

haridusteede valikul. Pilootuuring andis ka tugipunktid käesoleva küsitluse läbiviimisele. Olulisem, mis tollal selgus, oli järgmine:

1. Kutseõppeasutuse ja gümnaasiumi eeliste vahekord. Nii üldharidus- kui kutsekoolide õpilaste ja kõrgkoolide üliõpilaste jaoks oli üheselt selge, et domineeriv ja väga mitmetel põhjustel noorte jaoks eelistatavam haridustee pärast põhikooli on gümnaasium/keskkool ja kõrgkool. Samas nõustuti, et kutseõppeasutuses antaval haridusel on mitmeid eeliseid, mida ei anna üldhariduskool. Käesoleva küsitluse ülesandeks oligi saada konkreetne informatsioon, kuidas põhikooli lõpetajad tajuvad gümnaasiumi ja kutsekooli hariduse eeliseid ning kuivõrd vastavate haridusteede eeliste nägemine on seotud noorte endi vastavate haridusteede kujunemisega. Pilootuuring andis aluse püstitada hüpotees, et mingi eelise nägemine/tajumine/teadmine on motivaator vastava haridustee valikuks. Antud valdkond on mõõdetud 20 erineva aspekti hindamise kaudu (vt lisa 1, küsimus 27).

2.Valikut mõjutavate tegurite taj. Enam kui pool sajandit on psühholoogias tunnustust leidnud seisukoht, et viis, kuidas inimene mõistab ja tõlgendab enda ümber toimuvat, mõjutab tema enda käitumist. Pilootuuring näitas, et õpilase edasise haridustee valikut võivad mõjutada mitmed olulised isikud (sõbrad, vanemad, õpetajad), institutsioonid (näit kool), mitmed keskkondlikud ning isiklikud tegurid (näit õpilase keeleoskus ja õppeedukus) (vt lisa 1, küsimused 22 ja 26). Oluline on siinjuures rõhutada, et tegemist on vastavate tegurite mõju tunnetamisega, st vastava võimaliku mõju teadvustamise ja sellele tuginemisega.

3. Valikut mõjutavad keskkondlikud tegurid. Pilootuuring osutas võimalusele, et mitmed tegurid võivad haridustee valikut mõjutada sõltumata nende mõju teadvustamise astmest - perekond ja kodu sotsiaalmajanduslik taust, kooli asukoht ja sellest tulenevad erinevused.

4. Haridustee valiku selgus ja astmelisus. Pilootuuring andis vastuolulise informatsiooni sellest, kuivõrd süsteemne ning teadvustatud on haridustee valik tervikuna: küsitletud õpilased avaldasid arvamusi nii sellest, et haridustee valik on suuresti etteplaneerimatu ning hetkeolukorrast tulenev kui ka sellest, et õpilastel on oma haridustee vähemalt üldplaanis küllaltki varakult selge.

Haridustee planeerimise selguse/selgusetuse probleem mõjutas ka õpilaste küsitlusaja valikut. Selleks, et selgitada põhikoolijärgse haridustee planeerimist ja seda mõjutavaid tegureid, peaks uurimus toimuma ajal, mil eelistused on kindlasti vähemalt enamikul õpilastest üldjoontes selginenud. Siiski peaks see toimuma veel perioodil, kus valik ise ei ole veel teostunud õppima asumise näol. Seepärast ongi küsitlus läbi viidud võimalikult õppeaasta (ja üldse põhikooli) lõpul – märtsis, aprillis. Püütud on tabada perioodi, kus veel tõepoolest lõplikke otsustusi pole langetatud ning mil küsimus tulevikukavadest on emotsionaalselt aktuaalne ning problemaatiline.

Küsitlusaeg: märts- aprill 2005

2. Küsitluse valimi moodustamine ja realiseerimine.

Valimi ühikuks oli ühe klassikomplekti täis põhikooli peatseid lõpetajaid. Ühikuks oli valitud õpilaste klassikomplekt sellepärast, et klassiti on õpilaste küsitlemine kõige paremini teostatavam.

Valim projekteeriti põhimõttel, et klassikomplektide kaupa tuleb küsitleda kindel hulk põhikooli õpilasi (vähemalt 600). Lähtuti eeldusest, et erinevail põhjuseil võib puudujate hulk olla kuni veerand õpilastest. Sellise eelduse korral tuli **25**-s omavalitsusüksuses küsitlusega hõlmata kokku **35** klassitait noori. Kuivõrd õpilaste kättesaadavus oli suurem esialgselt prognoosist, laekus kokku andmeid **700** õpilaselt (tabel 1).

Valimisse kuuluvate üldhariduskoolide 9-ndate klasside lõpetajate oodatav arv käesoleva 2004/2005. õppeaasta seisuga arvutati andmete põhjal, mis iseloomustasid 7-nda klassi komplekte 2002/2003. õppeaasta alguses. Eestis oli 2002/2003. õppeaastal kokku 906 7-nda klassi komplekti, sh maal (maa-asulates) 309. Seitsmendates klassides oli kokku 22 134 õpilast, maal vastavalt 5 928 õpilast. Klassi keskmine suurus oli 24,4 õpilast, maal vastavalt 19,2 ja linnades, alevites ning liitvaldades keskmiselt 27,1 õpilast.

Klasside valimi moodustamisel lähtuti esindavuse taotlusest kooli tüübi (põhikool või gümnaasium), kooli asukoha (maa- või linnakool) ja õppekeele (eesti või vene) suhtes.

Küsitletavad klassid valiti nendest koolidest, mis paiknevad teatud kindlate kohalike omavalitsusüksuste territooriumil.

Koolide asukoha valimis on 25 kohaliku omavalitsuse üksust, mille leidmisel lähtuti esindavuse taotlusest. Esindavuse kriteeriumiteks olid: 1) omavalitsuse paiknemine “keskus — perifeeria” teljel; 2) piirkondlik paiknemine; 3) kohaliku üldharidus- ja noorsoosituatsiooni iseloomustavate näitajate omapära. Kõikidel neil oma loomult sotsiaalmajanduslikel keskkonnateguritel võib oletada mõju noorte haridusteede valikutele.

Keskmise struktuurinihke ruutkordaja, mis iseloomustab omavalitsusüksuste valimi esindavust erinevate regiomeetriliste liigituste suhtes, varieerub 1,2 – 5,5%. Teine keskmise struktuurinihke ruutkordaja, mis mõõdab, kui täpselt küsitluses asukohavalimit realiseeriti erinevate regiomeetriliste liigituste suhtes, varieerub 0,7 - 2,9 %. (Täpsemad arvutused on toodud Lisas 2)

Kokkuvõtteks: nii koolide kui omavalitsusüksuste valimi esindavus ning realiseerimistäpsus on piisavalt hea.

Kuna linnades, eesti õppekeelega koolides ja gümnaasiumides oli ankeedile vastanute protsent suurem, siis on vastavad rühmad 3-4% võrra oodatust rohkem esindatud.

Tabel 1

Põhikooli lõpetajate küsitlusuuringu valimi vastavus lähteparameetritele

	Üldkogum*		Planeeritud valim**		Realiseeritud valim***	
	arv	%	arv	%	arv	%
Gümnaasium	...	...	538	63.3	473	67.6
Põhikool	...	...	312	36.7	227	32.4
Asukoht MAA	5928	26.8	188	26,9	205	29.3
Asukoht LINN	16206	73.2	512	73.1	495	70.7
Eesti õppekeel	...	≥ 71	639	75.2	551	78.7
Vene õppekeel	...	≤ 29	211	24.8	149	21.3
Põhja-Eesti	7 834	35.4	290	34.1	224	32.0
Kesk-Eesti	2 636	11.9	113	13.3	74	10.6
Kirde-Eesti	2 606	11.8	109	12.8	83	11.9
Lääne-Eesti	3 003	13.6	120	14.1	101	14.4
Lõuna-Eesti	6 055	27.4	218	25.6	218	31.1
Piirkonnad KOKKU	22 134	100.0	850	100.0	700	100.0

* Käesoleva uurimuse üldkogumi näitajad on tuletatud 2002/2003. õppeaasta seitsmendale klasside õpilaste andmetest.

** Planeeritud valim on leitud klassikomplektide arvu korrutamisel iga antud omavalitsuse keskmise õpilaste arvuga klassis. Antud asjaolu tingib ka selle, et planeeritud valim erineb teatud määral üldkogumi vastavatest parameetritest.

*** Realiseeritud valim näitab arvu, kui palju õpilasi osales küsitluses. Valimi 100%-lise täitumise puhul olnuks ankeedile vastanud õpilaste oodatav maksimaalne koguarv 850 (s.o valimi 35-st klassist kokku). Küsitletute koguarv 700 näitab, et valimi keskmiseks realiseerimismääraks oli 82%.

Kuna valimi ühikuks oli üks klassitais põhikooli viimase klassi õpilasi, siis saab antud uuringus olla oluliste struktuurierinevustega tegemist vaid juhul, kui need on suuremad kui 2.8% (1 keskmine klassikomplekt õpilasi) küsitletute koguarvust. Noorte õppimiskoha asulatüübi järgi on linnad ja alevid 2.4% võrra alaesindatud ja maa-asulad samavõrra üle esindatud.

Kokku küsitleti 700 õpilast, kellest 19 (s.o 2.7%) olid oma soo märkimata jätnud. Enamiku küsitletute sugu on teada: poisse on 52.3% ja tüdrukeid 47.7%. See jaotus ühtib väga täpselt üldkogumi parameetritega (s.o 52.0% poisid ja 48.0% tüdrukeid).

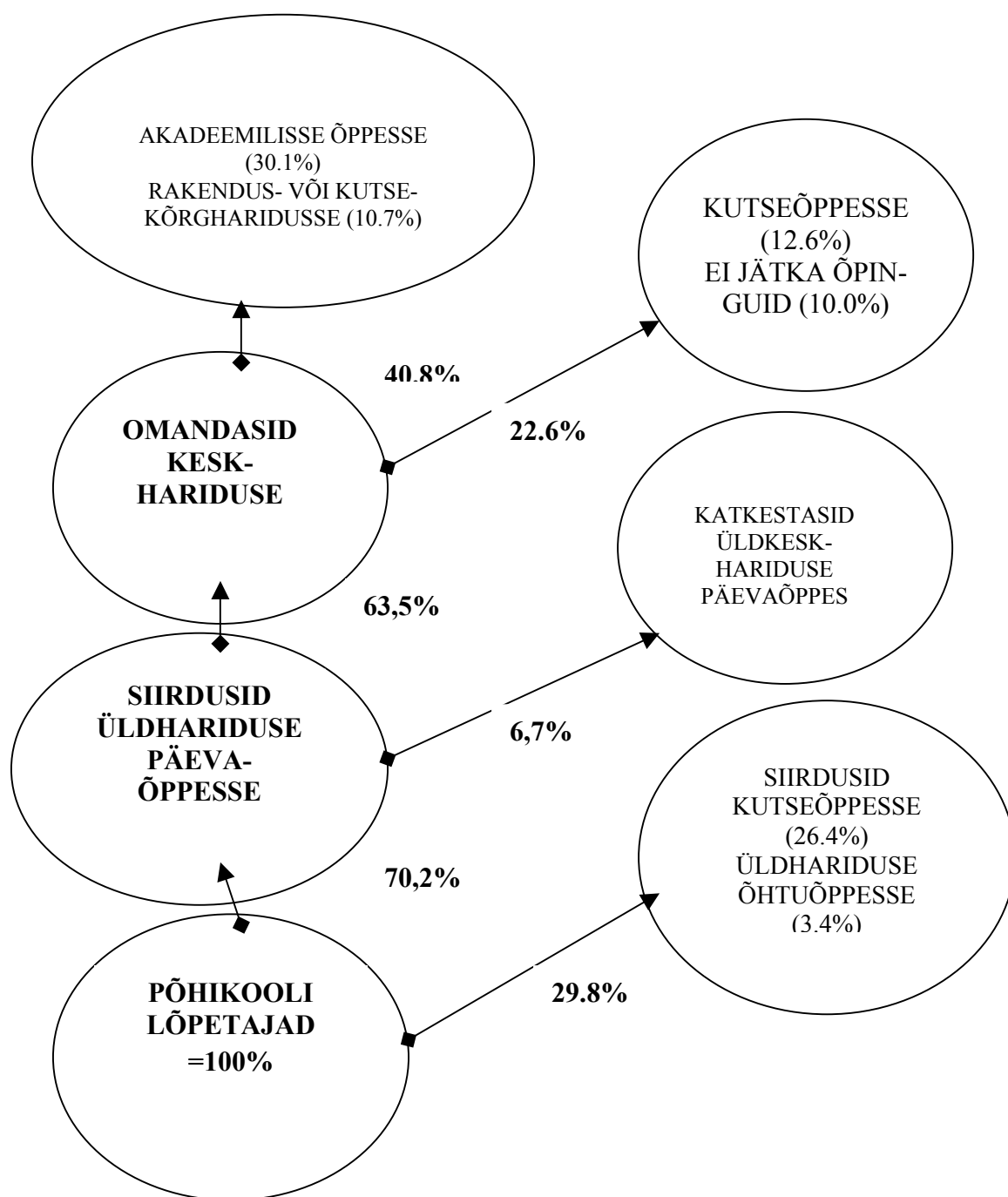
Lisaks asulatüübile ja õpilaste soole aitab valimi headust hinnata ka kooli õppekeel. Kuna konkreetsete territoriaalüksuste lõikes puudub statistika koolide õppekeele kohta ning pealegi toimub noorte liikumine venekeelsest eestikeelsesse õppesse, siis on raske määrata üldkogumi suhtes kehtivat kontrollnäitu, mille järgi antud uuringu valimit ja selle realiseerimist hinnata. Ometi näib, et kui valimis olnuks üks-kaks eesti õppekeelega klassi vähem, või üks vene õppekeelega klass rohkem, siis oleksid uuringu andmete põhjal antavad hinnangud ja seoste selgitused usaldusväärsemad.

Kuigi erinevate kriteeriumite lõikes on erinevusi keskmisest valimi realiseerimisastmest (82%), võib seda valimit pidada heaks, sest tema alusel kogutud andmete analüüs võimaldab reprodutseerida ja tuvastada mitmeid samasuguseid proportsioone ja seaduspärasusi noorte käitumises, mille kehtivust on tõendanud asjakohane statistika.

3. Noorte põhikoolijärgsed haridusteed küsitlustulemuste ja haridusstatistika alusel.

Mistahes uurimuse läbiviimisel on hinnang saadud tulemuste usaldusväärsusele esmajärgulise tähtsusega. Eriti oluline on usaldusväärsuse hinnang valikumeetodil läbiviidavate küsitluste korral. Tulemuste usaldusväärsuse hindamisel on siin võtmetähtsusega kaks momenti. Esiteks esindusliku valimi planeerimine ja realiseerimine. Teiseks, mingite uurimisväliste referentpunktide leidmine tulemuste tõepära hindamiseks. Käesoleva uurimuse tulemuste tõepära on võimalik hinnata noorte haridusteid käsitleva ametliku statistilise informatsiooni taustal.

Tabelites 2 ja 3 on toodud põhikoolilõpetajate haridusteede eelistused käesoleva küsitluse andmetel ja joonisel 1 on kujutatud Eesti noorte põhikoolijärgsed haridusteed haridusstatistika andmete alusel.

Joonis 1
Õpingute jätkamine pärast üldharidusliku päevakooli lõpetamist, 2000–2004

Allikas: Statistikaamet (2004).

Tabel 2

Põhikoolilõpetajate haridusteede eelistused peale kooli lõpetamist soo lõikes, %

Mida teed pärast põhikooli ?	Poisid	Tüdrukud	Keskmiselt
Gümnaasiumi	61	83	72
Kutsekooli	32	13	23
Tööle	1	1	1
Muud valikud	6	3	4
Kokku:	100	100	100

Tabel 3

Põhikoolilõpetajate prognoositavad valikud pärast gümnaasiumi või kutsekooli lõpetamist, %

Esimene valik peale keskhariduse omandamist:	Gümnaasiumi-eelistajatest (%)	Kutsekooli-eelistajatest (%)	Keskmiselt (%)
Tööle asumine	6	32	12
Kutseõpe (keskhariduse baasil)	13	44	21
Kõrgkooli astumine	77	18	63
Muud võimalused	4	6	4
Kokku:	100	100	100

Nii haridusstatistika kui käesoleva uurimuse alusel võib teha järgmised üldistused.

Riikliku statistika andmetel siirdub pärast põhikooli lõpetamist ca 70% õpilastest gümnaasiumi/keskkooli, veidi enam kui veerand (26%) kutseõppeasutusse ja 3-4 % valikud on midagi muud (töö, õhtukool vms). Väga lähedased neile andmetele on ka käesoleva uurimuse tulemused: küsitletud põhikooli viimase klassi õpilastest soovis edasi õppida gümnaasiumis 72%, kutsekoolis 23%, mingi muu valiku väitis endal olevat 5% küsitletutest. Antud küsimusele edasiõppimiskavadest olid jätanud

vastamata 2% küsitletutest. Nagu näeme, on küsitlustulemuste alusel saadud pilt noorte haridusteede eelistustest väga lähedane viimastel aastatel toimunud reaalsele elu- ja haridusteede valikutele. Mõneprotsendiline erinevus küsitluse teel fikseeritud tulevikuplaanide ja reaalse käitumise vahel on väga hea tulemus. Tulemuste lähedus suurendab kindlustunnet selles, et küsitluse valim on moodustatud õigesti ja meie küsitluse teel saanud tõepäraseid andmeid.

Riikliku statistika andmeil siirdus aastail 2002 – 2004 pärast gümnaasiumi lõpetamist edasi kõrgkooli veidi vähem kui 2/3 noortest (64%), kusjuures viimastel aastatel on see arv tõusnud, aastal 2004 oli vastav näitaja 68%. Meie küsitluse kohaselt, kus noored pidid ette kujutama oma käitumist ja valikuid 3 aasta pärast (pärast põhikooli ja oletatavat gümnaasiumi lõpetamist), oleks gümnaasiumist kõrgkooli edasi õppima minna soovijate osatähtsus 78% (tabel 3). Tõsi, siin on erinevus seniste protsesside ja küsitlustulemuste vahel suurem (viimasest teadaolevast arvust +10%), kuid tegemist on ikkagi tuleviku ideaal-projektsiooniga, mis kindlasti kõigil ei õnnestu. Kui kõrgkooli valiku trend jätkuvalt tõuseb, võib isegi 3 aasta möödudes 78% olla üsna tõepärane gümnaasiumist kõrgkooli siirdujate proportsioon.

Õiges proportsioonis on küsitlustulemused reaalse valikutega ka keskkaridusel põhineva kutseõppeasutuse valiku ja töölemineku osas. Küsitluse kohaselt nendest, kes soovis jätkata gümnaasiumis, määratles ennast gümnaasiumi-järgselt kutseõppeasutusse 12% ja otse tööle 6%.

Käesoleva uurimuse andmestik koguti 2005. aasta märtsis-aprillis, st ajal, mil põhikooli lõpetavad õpilased oleksid pidanud olema jõudnud selgusele, mida edasi teevad. Tõepoolest, see oletus osutus põhjendatuks. Küsimusele, kas juba on jõutud selgusele, mida teha pärast põhikooli, vastas jaatavalt 93 % õpilastest, kellest seejuures ligikaudu pooled vastasid küsimusele selge jaatusega, pooled olid veel veidi kõhkleva positsioonil.

Linnaõpilased on oma otsuses veidi kindlamad kui maaõpilased. Antud asjaolu võib olla seotud sellega, et maaõpilastel, kellel tulevane kool hakkab paiknema kodust kaugemal kui senine, on raskem otsusele jõuda, milline on kindel ja lõplik eelistus.

Oluline on ka tulemus, et õpilased, kes omandavad põhihariduse mingi gümnaasiumi juures, siirduvad suurema tõenäosusega edasi gümnaasiumi kui need õpilased, kes said põhihariduse koolis, kus puudusid gümnaasiumi klassid (tabel 4).

Tabel 4

Põhikoolilõpetajate haridusteede eelistused ja kooli tüüp, %

Mida teed pärast põhikooli ?	Millises koolis omandatakse põhiharidus (kooli tüüp)	
	Gümnaasiumi 9.klass	Põhikool
Gümnaasiumi	77	66
Kutsekooli	19	31
Tööle	1	1
Muud valikud	3	2
Kokku:	100	100

Õpilaste endi hinnangul on põhikoolijärgne haridustee valik neist kahel kolmandikul olnud mõtlemisobjektiks juba enne põhikooli viimast klassi. Üks kolmandik väitis sellele küsimusele mõtlema olevat hakanud alles 9. klassis. Siit võib järeldada, et pilootuuringu materjalidel põhinev oletus, et haridustee valik on põhiliselt hetkeotsustus, osutus põhjendamatuks.

Ametliku statistikaga on kooskõlas ka see, et gümnaasium on rohkem tüdrukute kui poiste valik ja vene õppekeelega koolide õpilastele on kutsekool oluliselt populaarsem kui eesti õppekeelega koolide õpilastele. Kuna mõlemad tulemused on väga lähedased statistilisele aruandlusele, siis võib öelda, et 2-3 kuud enne põhikooli lõpetamist ja 4-5 kuud enne järgmiste õpingute algust on noorte tulevikukavade kontuurid selgelt olemas ja need on kooskõlas õpilaste reaalsete haridusvalikutega. Antud leid on oluline selle poolest, et võimaldab öelda, et haridusteede valikut mõjutanud tegurid on põhikooli lõpuks juba toiminud, otsused on kujunenud.

Tulemus, mis vajab eraldi esiletõstmist, on fakt, et suhteliselt vähesed põhikooli lõpetajad arvavad, et pärast seda, kui nad on omandanud ka keskhariduse, lähevad nad tööle. Elukutse ja konkreetse ameti valik on neile kaugema tuleviku küsimus.

Detailsemat uurimist vajab aga tulemus, mille kohaselt ka pärast kutsekooli ei ole domineeriv suundumus mitte tööle asumine, vaid edasiõppimine. Väga üldises plaanis võiks kutsekooli eelistanud noorte ettekujutusi kirjeldada nii: 1/3 arvab, et pärast kutsekooli on nende esimene valik töö, 2/3 aga arvab, et tuleb jätkata edasiõppimist kas kutseõppeasutuses või kõrgkoolis (tabel 3). Ühelt poolt on taoline tendents loomulik ning osutab elukestva õppe idee elujõulisusele, kuid teisalt võib järeldada, et kutseõppeasutuse valik pärast põhikooli ei tähenda seda, et enamik selle haridustee valijaist seostab oma eelistust vahetult tööle siirdumisega. Võimalik, et edasiõppimise soov on deklaratiivne, sest tegemist on väga tugeva märksõnaga tänapäevases noorte ja haridusega seotud diskursuses.

4. Eesti regionaalse sotsiaalmajandusliku arengu seos noorte põhikoolijärgsete haridusteede valikutega.

Eesti regionaalse sotsiaalarangu disproportsioonid ja diferentseeritus on seotud paljude sotsiaalsete protsessidega. Üheks võtmetunnuseks on siin omavalitsuse asend **keskus – perifeeria** skaalal (Lõo, 2004, 2005).

Kui silmas pidada kasutatava skaala äärmusi, siis edukaid omavalitsusi (68 üksust), mida võib nimetada keskusteks, iseloomustavad eelkõige järgmised tunnused: kallis tööjõud ja kõrge hõivatus ning teadmispõhise nn “uue” majanduse eelduste suhteliselt suur kontsentratsioon. Problemaatilisi perifeeria omavalitsusi (69 üksust) iseloomustab odav tööjõud ja madal hõivatus ning suured vaesusriskid ja nn “vana” restitutsioonipõhise majanduse domineerimine. Kõige tugevamini seostuvad *keskus - perifeeria*-skaalaga elanikkonna haridustaseme ja majandusliku sidususe ning ettevõtluse iseloomu tunnused. Üheks omavalitsusi diferentseerivamaks tunnuseks *keskus – perifeeria* skaalal, on nende kaugus Tallinnast.

Kuigi edukad moodustavad vaid veerandi omavalitsuste koguhulgast, on sinna koondunud Eesti üldarengu (sh hariduse arengu) määrava mõjuga ressursid:

- 64% gümnaasiumide ja 33% põhikoolide koguarvust päevaõppes;
- 58% üheksanda klassi komplektide ja 64% üheksanda klassi õpilaste arvust;
- 60% noortest põhikooli lõpetamise eas, s.t vanuses 15—16 aastat;
- 63% kohalikest eelarvetest tehtavatest kuludest haridusele;
- 66% kohalike eelarvete kuludest kultuurile, religioonile ja vabale ajale;
- 63% rahvaarvust ja 65% tööelistest vanuses 18-62/57a;
- 69% esmatulu saajatest ja (palga)töötajatest;
- 73% registreeritud äriühingutest ja 74% mittetulundusühendustest;
- 76% üksikisikute maksustatava tulu kogusummast;
- 76% töötavatest “valgekraedest” ja 78% hõivatutest “turuteenuste” sektoris.

Eesti regionaalse sotsiaalarengu regiomeetrilise analüüsi üht osatulemust — s.o kohaliku omavalitsuse üksuste piirkondlikku jaotust heaoluklassidesse — kasutati põhikooli lõpetajate küsitluse valimi projekteerimisel ja selle kvaliteedi hindamisel. Omavalitsuste heaoluklasside ning nende moodustamiseks kasutatud olulisemate parameetrite lõikes analüüsime ka allpool noorte haridusteede eelistusi.

Põhikooli lõpetajate hariduseelistused on oluliselt mõjutatud nende elukoha sotsiaalmajanduslikust arengust. Tabelis 5 on õpilaste elukoha omavalitsused jagatud 4 klassi sõltuvalt nende paiknemisest *keskus-perifeeria* skaalal. Tõepoolest, tugevaimates omavalitsustes ei ela üksnes oluline osa põhikooli lõpetavatest õpilastest, vaid nendel on ka oluline eripära - nende suunitletus gümnaasiumiharidusele on märksa suurem kui perifeersemates omavalitsustes. On veidi ootamatu, et piirkonna sotsiaalmajandusliku arengu headus ei tõsta piirkonna laste põhikoolijärgse kutsehariduse omandamise soovi.

Kui vaadelda omavalitsuste diferentseeritust suhteliselt kitsamalt – milline on antud piirkonnas õppivate ja antud piirkonnas elavate õppurite suhe (tabel 6), siis ilmneb, et mida enam tuleb antud piirkonda õppureid mujalt, seda vähem soovivad “kohalikud” õppida kutseõppeasutuses. Või teine näide: omavalitsustes, mille territooriumil on gümnaasium, soovib jätkata kutseõppes 22% põhikooli lõpetajatest, omavalitsustes, kus ei ole gümnaasiumi, on vastav näitaja 39%.

Tabel 5

Õpilase elukoha omavalitsuse heaoluklass ja haridustee eelistus, %

Õpilase elukoha Heaoluklass (n= õpilaste arv)	Haridustee eelistus		Kokku
	Gümnaasium	Kutsekool	
Keskus (n=357)	81	19	100
Lähikeskus (n=168)	73	27	100
Lähiperifeeria (n=102)	71	29	100
Perifeeria (n=33)	51	49	100

Tabel 6

Õpilase elukoha omavalitsuse tõmbeklass hariduse suhtes ja haridustee valik, %

Õpilase elukoha tõmbekeskus	Haridustee eelistus		Kokku
	Gümnaasium	Kutsekool	
Tõmbekeskus* (n=531)	79	21	100
Muu (n=129)	63	37	100

* Tõmbekeskus tähendab siin tabelis omavalitsust, kus õppureid on rohkem kui kohalikke samaealisi isikuid.

Põhikooli lõpetajate haridustee eelistused on seotud mitmete *keskus-perifeeria* diferentseerumise aluseks olevate sotsiaalsete ja majanduslike erinevustega (tabel 7). Kuigi haridusteede eelistuste lõikes ei ole erinevused õpilaste elukoha omavalitsuse majandusliku arengu näitajates absoluutarvuliselt väga suured, on need erinevused kõik ühesuunalised – majanduslikult arenenud omavalitsustes eelistavad õpilased rohkem gümnaasiumiharidust võrreldes majanduslikult vähemarenenud piirkondadega. Teisisõnu – õpilased, kes eelistavad kutseõppeasutust, on pärit pigem majanduslikult vähemarenenud kui arenenud piirkondadest. Üks tähelepanuväärsemaid on piirkonna tööhõive määra ja sealt pärit olevate õpilaste kutseõppesoovi pöördvõrdeline seos.

Tabel 7

Õpilase elukoha omavalitsuse sotsiaalmajanduslike arengu näitajate seos õpilaste haridustee eelistustega

Omavalitsuse arengu näitaja	Õpilase haridustee eelistus		Keskmiste erinevuse olulisus (p)
	Gümnaasium	Kutsekool	
18 - 57 a naiste tööhõive %	27.8	27.2	.05
Kolmanda haridustasemega elanikkonna osa, %	22.7	20.8	.01
Valgekraade osa tööhõives, %	44.9	41.2	.000
Tööhõive määr, %	51.5	48.7	.000
Tulumaksu laekumise tase Eesti keskmise suhtes <i>per capita</i>	1287,8	1176.3	.001
Esmastulu saajad, %	39.0	37.0	.000

Tabelis 7 toodud näitajate tõlgendamisel peab silmas pidama, et tegemist on valikuurimusega, mis ei haaranud võrdselt kõiki omavalitsustüüpe. Toodud andmed on mõjutatud eelkõige suurte omavalitsuste poolt (Tallinn). Kui jätta kõrvale omavalitsuse suurusest tulenev mõju, siis võib arvutuslikult näidata, et omavalitsuste sotsiaalmajandusliku arengu klassi muutumine ühe astme võrra muudab õpilaste gümnaasiumi/kutsekooli eelistuse šanssi ca 1,2 – 1,5 korda gümnaasiumivaliku kasuks.

5. Kuidas tajuvad põhikooli lõpetajad oma haridusotsustuste mõjutajaid?

Haridusmaastikul toimuvat üritavad mõjutada ja kujundada väga erinevad isikud ja institutsioonid erinevaist eesmärkidest lähtudes ja erinevaid vahendeid kasutades. Paljudel juhtudel vastandlikud mõjutused ja võimalused neutraliseerivad üksteist.

Näiteks on õpilast ümbritsevate võimaluste ja mõjujõudude paljususe tõttu loodud haridusasutustesse karjäärinõustajate töökohad. Karjäärinõustajate rolliks on abistada noori tekkinud võimaluste ja huvid paljususes toime tulema. Mitmetes gümnaasiumides õpetatakse karjääri planeerimist kui iseseisvat õppeainet.

Võib arvata, et sageli mingite institutsioonide või ametnike mõjutused ei avaldugi uutes muutustes või protsessides, sest valikuid kujundavad süsteemsed tegurid on oluliselt tugevamad. Õeldu taustaks meenutame sissejuhatuses osutatud fakti, et vähemalt 70 aastat on Eestis üritatud muuta erinevate vahenditega üldhariduse ja kutsehariduse vahekorda viimase kasuks, ent suhteliselt väheefektiivselt. Domineerima on jäänud noorte püüdlemine üldkeskhariduse ja kõrghariduse poole. Kõiki toimivaid olulisi mõjutusi ja võimalusi noored ise ei taju ega teadvusta.

Käesoleva uurimuse ettevalmistamise käigus selgus, et õpilased ise eristavad kümnekonda erinevat tegurit, mille mõju võiks vaadelda kui üksteisest sõltumatut ja noorte endi poolt tajutavalt eristatavat. Käesolevas küsitluses on selle teemaga seotud kaks küsimuste plokki – üks haridustee valiku mõjutegureid üldisemalt haarav (vt lisa 1, küsimus 22) ja teine konkreetsem (küsimus 26), mis peab silmas võimalust, et noorte edasiõppimiskava on teadliku planeerimise tulemus ning et seda planeerimist on mõjutanud/kujundanud või selles on osalenud erinevad isikud.

Alustame üldisemast haridustee valikut mõjutanud tegurite analüüsist. Loomulikult on küsitluses mõjuteguritena vaadeldavad isikud, sündmused, asjaolud, mille toimet on õpilased ise kogenud. Ankeedis oli vastav küsimus esitatud tabeli kujul, kus igale võimalikule tegurile sai anda hinnangu 3-astmelisel nõustumise skaalal. Ülevaatlikkuse mõttes oleme õpilaste vastused (tabel 8) esitanud üldistatumal kujul – kas vastavat mõju tajuti või mitte. Nii gümnaasiumi kui kutsekooli haridustee eelistajad näevad oma valikut mõjutanud tegureid põhijoontes sarnaselt. Eriala meeldivus ja praegused hindad on mõlemal grupil esitatud kõige olulisemate ja vanemate majanduslik olukord suhteliselt kõige nõrgema mõjutegurina. Ent on ka mitmeid erinevusi, neist kõige selgemaks võib pidada järgmise seaduspära ilmnemist.

Kui jätta kõrvale eriala meeldivus, siis kõikide teiste tegurite mõju nimetavad gümnaasiumi eelistajad sagedamini kui kutsekooli eelistajad. Seda tulemust võib tõlgendada nii: gümnaasiumi-eelistajad tajuvad, et nende valik vastab rohkem neid ümbritseva keskkonna ootustele. Kutsekooli-eelistajad aga taolist keskkonna ootust ei taju. Kõige suurem erinevus vaadeldava kahe õpilasgrupi vahel on vastustes küsimusele, kuivõrd nende valikut on mõjutanud vanemate soov.

Tabel 8

Haridustee valikut mõjutanud tegurid sõltuvalt haridustee eelistusest, %

(Arv näitab, milline osa vastava haridustee eelistajatest nimetasid antud tegurit kui oma haridustee valiku mõjutajat.)

Mõjutav tegur	Gümnaasiumi-eelistajatest (%)	Kutsekooli-eelistajatest (%)
Eriala meeldivus	83	95
Praegused hinded	82	79
Soovitud eriala õppekeel	54	37
Kodu lähedus	52	37
Vanemate soov	51	32
Sõbrad lähevad ka	49	37
Tuttavad õpivad seal	49	45
Keeleoskus	49	38
Vanemate majanduslik olukord	29	24

Gümnaasiumi-eelistajatest vastasid pooled (51%), et vanemate soovil oli teatud mõju nende valiku kujunemisele, kutsekooli-eelistajatest aga vaid kolmandik (32%). Võib järeldada, et gümnaasiumi valik näib kutsekooli valikust rohkem vastavat vanemate ootustele.

Kui jätta kõrvale õpilaste endi poolt tajutud mõju ja uurida kuivõrd kodutingimused ja haridustee valik on seotud, ilmneb, et oluliseks informatiivseks teguriks on vanemate haridus. Vanemate haridustaseme teadmine võimaldab suure tõenäosusega adekvaatselt hinnata laste haridustee valikut. Perekondades, kus vähemalt ühel vanemal on kõrgharidus, eelistab lastest 84% gümnaasiumi. Peredes, kus pere kõrgeim haridustase piirdub põhiharidusega, on vastav näitaja 36%.

Kutsekooli eelistamine on vanemate haridustasemega seotud pöördvõrdeliselt – mida kõrgem vanemate haridustase, seda vähem eelistatakse kutsekooli. See tulemus on kooskõlas eelmises osas regionaalsete tegurite analüüsil leitud – mida enam elab antud piirkonnas *valgekraesid*, seda harvemini eelistati kutseõppeasutust. Ilmselt on

last ümbritseval haridustaustal väga võimas mõju tema hariduseelistuste kujunemisele, sest samasuunaline efekt avaldub nii perekonna kui regionaalse analüüsi tasandil.

Vanemate haridustase on heaks indikaatoriks ka sellele, kuivõrd nende lapsel on selge, mida teha pärast keskhariduse omandamist: mida kõrgem on perekonna haridustase, seda tõenäosem on põhikooli lõpetaja soov jätkata hiljem kõrgkoolis.

Ilmneb ka tendents, et perekonna haridustase ja lapse kutsesoovi selgus on omavahel samasuunaliselt seotud.

Mõningane kodu mõju haridustee valikule ilmneb ka selle kaudu, kuivõrd aktiivselt vanemad ise on lülitunud töösuhete sfääri. Vastandub kaks gruppi peresid: ühelt poolt need pered, kus ükski vanematest ei tööta ja pered, kus mõlemad töötavad. Esimestest peredest pärit lastest soovib jätkata kutsekoolis 35% ja gümnaasiumis 65%; peredest, kus mõlemad vanemad töötavad - vastavalt 21% ja 79%. Ilmselt on tegemist väga erinevate mõjudega. Ühelt poolt võib siin ilmnedu seaduspära, et mida kõrgem on vanemate haridustase, seda sagedamini nad ka töötavad. Seega võib olla ilmnenu seose taga lihtsalt vanemate hariduse mõju, ent teisalt on võimalik, et vanemate töökogemus ja tööalane seotus soodustavad gümnaasiumi valikut ja gümnaasiumi kaudu kõrghariduse valikut. Edukaks töötamiseks on vaja head haridust. Viimase tõlgenduse kasuks räägib asjaolu, et sama tulemuse leidsime samuti regionaalse analüüsi tasandil – mida enam piirkonna rahvastikust töötab, seda enam lapsed soovivad jätkata gümnaasiumis. On loogiline, et piirkonna rahvastiku tööhõive on seotud lapse vanemate hariduse mõjuga sel teel, et kõrgharidusega spetsialistid leiavad endale suurema tõenäosusega rakendust kõrge tööhõivega piirkondades.

Kahjuks jäi praegu selgusetuks õdede-vendade hariduse mõju haridustee valikule, sest küsitlus ei fikseerinud õdede-vendade vanust ja seepärast osutus küsimus sellest, kas õed või vennad õpivad põhikoolist kõrgemal haridusastmel, väheinformatiivseks. Ilmnes vaid nõrk tendents: perekonna suurus (=õdede-vendade arv) on seotud haridustee valikuga nii, et väiksem pere soodustab gümnaasiumi eelistamist kutsekoolile. Lapsel, kellel pole õdesid-vendi, on keskmisest suurema tõenäosusega soov jätkata gümnaasiumis. Ent ka siin on põhjust arvata, et tegelikult toimib

vanemate haridus. Mida kõrgem on vanemate haridustase, seda vähem on neil lapsi ja sellest tuleneb ka seos laste arvu ja haridustee valiku vahel.

See, et kutsekooli-eelistajatel on eriala meeldivus jõuliselt mõjutajatest esimesel kohal, näib igati loomulik ja seaduspärane. Ent see, et eriala meeldivus on esikohal ka gümnaasiumi-eelistajatel on mõnevõrra ootamatult tulemus ja vajab sügavamalt mõtestatust. Näib, et õpilaste jaoks on sellesse valikusse ühendunud kaks erinevat eriala mõistet. Ühelt poolt eriala õpingute spetsialiseerituse mõttes – reeglina enamik gümnaasiume seostab ennast teatud ainete süvaõppega (keeled, ajalugu, reaalteadused jne) ja siit õpilaste tõlgendus eriala meeldivusele. Ent teisalt ei maksa ülehinnata arvamust, et kesk- ja kõrghariduse omandamise soov on formaalne ja sisutu – ainult diplomi nimel toimuv. Gümnaasiumist kõrgkooli viiva haridustee all võidakse mõelda kaudselt ka eriala, mis annab valikuvõimalused, kindlustab teenistuse tulevikus jne. Erinevus on ehk ainult selles, et põhikooli lõpus on ettekujutus oma tulevases erialast pärast kõrgkooli ebamäärasem ja üldisem kui ettekujutus erialast pärast kutsekooli. Võimalik, et gümnaasiumi-kõrgkooli haridustee valijatel on esiplaanil haridusest tulenev sotsiaalmajanduslik staatus ja mitte niivõrd konkreetsed tööoskused.

Nii gümnaasiumi kui kutsekooli eelistajate seas on valiku mõjustajana tähtsusetult teisel kohal senised koolihindad. Kõigist küsitletutest 80% väitis, et hindad on vähemalt osaliselt mõjutanud nende haridustee valikut. Ent hinnetel on siin erinev toime. Oma õppeedukust viimasel õppeaastal hindasid õpilased järgmiselt (tabel 9).

Tabel 9

Haridustee valik ja õppeedukus, %

	Hinded viimasel õppeaastal			
Haridustee eelistus	Kolmed, kolmed-neljad	Kolmed-neljad-viied	Neljad-viied, viied	Kokku:
Gümnaasium	8	51	41	100
Kutsekool	54	43	3	100

Senise õppeedukuse tähtsust haridustee valikul hindavad õpilased igati adekvaatselt. Gümnaasiumi siirduvad parema õppeedukusega ja kutsekooli kehvema

õppeedukusega õpilased. Siin on oluline meenutada, et põhikoolijärgsete haridusteede valik oli soo-spetsiifiline. Kui täpsemalt analüüsida õpilase soo ja õppeedukuse rolli haridustee eelistuse kujunemisel, siis selgub, et tõesti mõlemad tegurid toimivad, kuid varasema õppeedukuse mõju on suurem. Kutsekooli või gümnaasiumi eelistamine tuleneb eelkõige varasema õppetöö edust.

Sama valdkonda käsitles ka teine küsimuste plokk, mis oli rajatud oletusele, et edasiõppimine on teadliku planeerimise tulemus (tabel 10). Siin oli eristatud 7 võimalikku mõjutajat ja kasutusel oli 5-palliline hinnangu skaala (vt lisa 1, küsimus 26).

Tabel 10

Edasiõppimise planeerimise mõjutajad , %

Kes on mõjutanud edasiõppimise planeerimist?	On mõjutanud palju või väga palju		Ei ole üldse mõjutanud	
	Gümnaasiumi-eelistajatest (%)	Kutsekooli-eelistajatest (%)	Gümnaasiumi-eelistajatest (%)	Kutsekooli-eelistajatest (%)
Enda soov	92	85	1	0
Vanemad	39	28	11	26
Praegune kool	29	15	17	30
Sõbrad	18	13	20	37
Õpetajad	17	12	32	42
Klassikaaslased	12	6	32	55
Karjäärinõustajad	6	12	57	53

Tabelis 11 esitatu kohta võib teha järgmised järeldused:

1. Nii gümnaasiumi kui kutsekooli valikut tajutakse (või tahetakse esitada) eelkõige enda soovina, mitte aga kellegi mõjustusena. Eelkõige rõhutavad gümnaasiumi-eelistajad oma iseseisvust langetatavas otsustuses.

2. Mõjult järgmisele kohale asetuvad mõlemas grupis õpilaste vanemad. Küsitlus jättis praegu lahtiseks selle, kas otsus on formeerunud vanemate tahte kohaselt või vastaselt, aga vaieldamatult vanemate mõju tunnistatakse.

3. Karjäärinõustajate tegevus on see, mida kõige vähem kogetakse või kellelt tulenevat mõju kas ei tajuta või ei taheta näidata. Üle poolte õpilastest väitis, et karjäärinõustajad ei ole neid mõjutanud.

4. Mõjutustest vabamana ja iseseisvamana esitavad ennast kutsekooli-eelistajad. Pea kõikide kriteeriumide osas eitavad need õpilased kõige sagedamini igasugust mõju võrreldes gümnaasiumi siirdujatega. Ainsaks väikeseks erandiks on siin kokkupuude karjäärinõustajatega. Tegemist on küll väikese erinevusega vaadeldava kahe õpilasgrupi vahel, aga erandina väärib märkimist fakt, et kutsekooli-eelistajad tunnistavad veidi sagedamini, et neil on olnud kontakt vastavate isikutega.

Ilmselt on karjäärinõustajate tegevus alles algusjärgus, sest ka need õpilased, kellel õppeedukus kehvem, või kes on alles hiljuti hakanud haridustee valikule mõtlema, ei ole nendega teistest sagedamini kohtunud.

6. Gümnaasiumi ja kutsekooli eeliste võrdlus.

Ankeeti oli lülitatud küsimuste plokk, kus õpilaste ülesandeks oli hinnata, millised õppimise ja haridustee kujunemise aspektid on iseloomulikud gümnaasiumile ja millised kutsekoolile (vt lisa 1, küsimus 27). Antud plokk rajanes varasemal pilootuuringul, mille abil selgitati võimalikke haridusteede valiku motiive. Pilootuuringu materjalidest eristasime 20 erinevat aspekti, mille poolest gümnaasiumi haridus võib erineda kutsekooli haridusest.

Antud plokki käsitleme kahel analüüsis tasandil - üksiktunnuste tasandil ja faktoranalüüsi tasandil andmaks ülevaadet haridusteede valikumotiividest üldistatumalt.

Selgub, et õpilased, kes eelistavad gümnaasiumi ja õpilased, kes eelistavad kutsekooli näevad neid põhikoolijärgseid alternatiivseid haridusteid suhteliselt ühtmoodi. Kui moodustada mõlemas grupis vastavate hinnangute pingerida, siis need on väga sarnased ($r = 0.94$).

Tabelis 11 on näha, milliste omaduste poolest on õpilaste ettekujutused kahest põhilisest haridusteest kõige sarnasemad, sõltumata nende enda eelistusest.

Tabel 11

Gümnaasiumihariduse eeliste nägemine sõltuvalt hindaja enda haridustee eelistusest, %.

(Kalkkriipsu peal on esitatud vastajate hulk protsentides, kelle arvates antud tegur on omane peamiselt gümnaasiumile, kalkkriipsu all aga vastajate hulk, kelle arvates antud tegur on iseloomulik peamiselt kutsekoolile.)

	Gümnaasiumi-eelistajad	Kutsekooli-eelistajad
Soodustab kõrgkooli minekut	94/2	75/7
Õppimine nõuab pingutust	80/1	62/7
Annab kõrgema positsiooni ühiskonnas	77/3	58/12

Tabelis 11 toodud andmed näitavad, et sõltumata sellest, kas õppima plaanitakse minna gümnaasiumi või kutsekooli, on noorte arusaam sama - kõrgkooli minekut soodustab gümnaasium, õppimine on seal pingelisem ja et tulevikus on võimalik saavutada parem positsioon ühiskonnas. Tulemus on kooskõlas ametliku statistikaga: eelkõige gümnaasiumist siirdutakse kõrgkooli. See arusaam on üsna ühtne, sõltumata sellest, kas ise tahetakse jätkata gümnaasiumis või kutsekoolis. Seda, et kõrgkooli minekut soodustab kutsekool ja mitte gümnaasium, märkis väga marginaalne hulk õpilasi (vastavalt 2% gümnaasiumi-eelistajatest ja 7% kutsekooli-eelistajatest).

Ka kutsekooli hinnatakse mõlemas vaadeldavas rühmas sarnaselt (tabel 12).

Tabel 12

Kutsekooli eeliste taju sõltuvalt hindaja enda haridustee eelistusest, %.

(Kalkkriipsu peal on esitatud vastajate hulk protsentides, kelle arvates antud tegur on omane peamiselt gümnaasiumile, kalkkriipsu all aga vastajate hulk, kelle arvates antud tegur on iseloomulik peamiselt kutsekoolile.)

	Gümnaasiumi-eelistajad	Kutsekooli-eelistajad
Annab konkreetsed tööoskused	6/87	2/88
Vähem tarbetu õppimist	8/83	6/81
Saab majanduslikult ruttu iseseisvaks	8/75	5/77
Kergem on sisse saada	9/82	12/82

Tabelis 12 esitatu võib kokku võtta järgmiselt: õpilased, sõltumata sellest, kas nad ise eelistavad gümnaasiumi või kutsekooli, arvavad üsna ühtemoodi, et pigem on kutsekool see institutsioon, mis annab konkreetsed tööoskused, kus on vähem tarbetu õppimist, mis kiirendab majanduslikku iseseisvust ning kuhu on ka lihtsam sisse saada.

Üldtendentsina hindavad õpilased, kes ise eelistavad gümnaasiumi, seda haridusteed enamikus vaadeldud aspektidest (14 20-st) paremaks (paremaid võimalusi pakkuvamaks) kui õpilased, kes ise planeerisid kutsekooli astuda. Sama tendents, aga veidi nõrgemalt ilmneb ka kutsekooli haridustee valijate hulgas: 20-st vaadeldavast aspektist üheteistkümnes pidasid need õpilased kutsekooli gümnaasiumist soodsamaks. Oma valikut nähakse veidi paremaid võimalusi pakkuvaks kui alternatiivset.

Hinnangute asümmeetriline ilmneb järgmiste aspektide hindamisel.

Kutsekooli-eelistajatest arvas 67%, et kutsekool annab tunnustatud ameti, gümnaasiumi-eelistajate hinnangud olid tagasihoidlikumad – 36% arvates annab kutsekool tunnustatud ameti. Gümnaasiumi siirduvad õpilased näevad tunnustatud ameti saamist mitte niivõrd kutsekooli vahendusel, vaid pigem läbi gümnaasiumi (38%). Analoogselt eristusid vastused ka küsimusele, kuidas suhtuvad vastavatesse haridusteedesse tööandjad. Gümnaasiumi-eelistajatest pea pooled (47%) arvasid, et

tööandjad suhtuvad gümnaasiumi lõpetajasse positiivsemalt kui kutsekooli lõpetajasse. Veidi vastuoluline oli kutsekooli eelistajate suhtumine. Ka sellest rühmast vähem kui pool (42%) arvas, et tööandjad hindavad kutsekooli tunnistust, ent pea kolmandik (30%) oli siiski arvamusel, et tööandja jaoks on gümnaasiumi haridusega inimene hinnatum kui kutsekooli haridusega. Nende arvude suhtelisest lähedusest (42 vs 30) võib järeldada, et kaugeltki mitte kõik kutsekooli siirdujad pole väga veendunud selles, et just kutsekool annab tööturul nõutud ameti. Gümnaasiumi siirdujad on selles küsimuses üksmeelsemad.

Kahe haridustee eelistajate hinnangute suur sarnasus peegeldab eelkõige ühiskonnas levinud gümnaasiumi ja kutsekooli kohta levinud stereotüüphinnangud, mida õpilased on omaks võtnud ja mida nad teavad.

Kahekümne erineva hinnangu aspekti eristamine toob endaga kaasa mõningaid probleeme. Esiteks tuleb arvestada sellega, et kriteeriumid, mida kasutati käesolevas küsitluses, on saadud empiirilisel pilootuuringu käigus. Need on aspektid, mida õpilased nii põhikoolides, gümnaasiumides kui kõrgkoolides nimetasid kui tegureid, mille poolest gümnaasiumiharidus erineb kutseharidusest. Need olid teemad, märksõnad, mis olid õpilastega läbiviidud aruteludes aktuaalsed. Mõõname, et nii saadud lähteinformatsioon tekitab kaks küsimust: kas loetelu on ammendav ning - kas oleks võimalik neid teemasid esitada kompaktsemalt, kokkusurutumalt, ülevaatlikumalt? Informatsiooni kokkusurumiseks on sobiv kasutada faktoranalüüsi. Teostatud faktoranalüüs näitas, et käsitletud aspektidest eristus kolm põhilist teemat või haridusteede eristusjoont: tulevikuga seonduv, haridustee pragmaatilised kaalutlused, haridustee hõlpsus. Nimetame neid teemasid vastavalt tulevikuorientatsiooniks, pragmatismiks ning hõlpsuseks (tabel 13). Pea poolte küsimustikus kasutatud väidete laadumine esimesse (tulevikuorientatsiooni) faktorisse näitab, et küsimused on oma sisult suhteliselt ühetüübilised.

Esimest, kõige selgemini eristunud faktorit nimetame **tulevikuorientatsiooni faktoriks**, sest selle faktori moodustavad tunnused, mis nii või teisiti puudutavad noorte tulevikku. Tõsi, kõige suurema faktorkaaluga oli tulevikuorientatsiooni faktoris väide, mis osutas õppeasutuse prestiižile, kuid enamik teisi tunnuseid osutas protsessidele ja arengutele, mis võivad aset leida tulevikus, pärast koolide lõpetamist.

Tabel 13

Gümnaasiumi ja kutsekooli erinevuse hinnangute faktorstruktuur

Mille poolest erineb gümnaasium ja kutsekool?	Faktorkaalud		
	Tulevikuorientatsioon	Pragmatism	Hõlpsus
Õppeasutuse kõrge maine	.731		
Rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline haridus	.709		
Hea teenistus tulevikus	.701		
Kõrge positsioon ühiskonnas	.698		
Head teadmised	.671		
Soodustab kõrgkooli minekut	.664		
Head valikuvõimalused tulevikus	.652		
Õppimine nõuab pingutust	.623		
Vastab tööandjate ootustele	.575		
Võimalus valida tööd	.539		
Töö leidmise hõlpsus	.524	.414	
Tunnustatud ameti saamine	.508		
Konkreetsed tööoskused		.807	
Majanduslik iseseisvus		.656	
Ainult tarviliku õppimine		.608	
Õppimine on odav			.648
Kerge on sisse saada			.584
Kutsevalik lükkub edasi			.528
Valiku populaarsus eakaaslaste hulgas			.484
Meeldivad õpingukaaslased			.451

Märkus: Faktorid on leitud peakomponentmeetodil ja pööratud Varimax meetodil. Eristatud kolm faktorit kirjeldavad 46% lähteinformatsioonist. Ülevaatlikkuse suurendamise eesmärgil on tabelis esitatud faktorkaalud, mis on suuremad kui 0,4.

Tulevikuorientatsiooni faktorisse koondusid ka väited, mis osutasid tunnustatud ameti saamisele, töö leidmise hõlpsusele ja võimalusele valida tööd ning olla vastav tööandjate ootustele. Kõrgkooli minek ei ole selles faktoris esiplaanil, kõrgkooli minek kui gümnaasiumi ja kutsekooli eristav tegur on teiste tegurite pingereas üsna keskmisel kohal (tunnuse faktorkaal = 0,664). Käesolevat faktorlahendit võib

interpreteerida järgmiselt. Õpilaste teadvuses on tulevikuga seonduvad küsimused esiplaanil. Kuid *tulevik* on nende jaoks väga paljude omadustega iseloomustav. Kui vaadata kõrgkooli eelistamist tulevikuorientatsiooni aspektist, siis on ta vaid üks eesmärke teiste hulgas. Kõrgkooli võib pidada instrumentaalseks eesmärgiks, vahendiks teiste eesmärkide (prestiiž, kindlustatud tulevik, majanduslik heaolu, valikuvabadus jms) saavutamiseks.

Teine dimensioon, mis eristub põhikooli õpilaste teadvuses, on seotud suhteliselt **pragmaatiliste** küsimustega ning seepärast oleme seda faktorit ka vastavalt nimetanud. Sellesse faktorisse koondusid väited, mis osutasid suhteliselt lähiperspektiivis saavutatavale ja rakendatavale: konkreetsed tööoskused, majanduslik iseseisvus, ainult tarviliku õppimine. Tõlgendame seda faktorit kui pragmaatilistele otsustele ja motiividele osutavat valikukriteeriumi, sest ajaga seonduvat on siit raskem leida kui esimesest faktorist.

Kolmandat dimensiooni võib nimetada **hõlpsuse** dimensiooniks, sest siia koonduvad väited, mis osutavad õppimise odavusele, vastuvõtu kergusele, reaalse valiku edasilükkumisele, valiku populaarsusele.

Oluline on see, et eristunud faktorid ei ole selgelt õppeasutuse spetsiifilised. Seda seisukohta saab illustreerida järgnevalt. Küsitletud noortest enamik arvas, et gümnaasium on just see haridustee, mis lükkab tegelikku kutsevalikut edasi – 80% gümnaasiumi eelistanud noortest jagab taolist arvamust. Ent ometi on antud väide ühte tüüpi väidetega, et kutsekooli pääseb kergesti sisse ja et õppimine on seal odav. Kahe viimase omadusega iseloomustab õpilaste enamus kutsekooli haridusteed. Selgub, et arvamused sellest, et gümnaasium lükkab kutsevaliku edasi ja et kutsekooli pääseb kergesti sisse on sisuliselt ühte tüüpi, nad iseloomustavad eelkõige haridustee valiku hõlpsust.

Analoogne on näide tulevikuorientatsiooni faktoriga: tunnustatud ameti saamine, tööandja ootustele vastamine on sama tüüpi arvamus nagu needki, et õppeasutus peab olema prestiižikas ja ta peab võimaldama juurdepääsu kõrgkoolile. Esimesi omadusi omistatakse rohkem kutsekoolile ja teisi gümnaasiumile. Siiski ei ole need vastandlikud, vaid ühte tüüpi arvamused, mille ühisosaks on probleem sellest, mis saab tulevikus.

Tõsi, pragmaatilisuse faktorisse koondusid eranditult väited, mis iseloomustasid kutsekooli omapära (konkreetsed tööoskused, majanduslik iseseisvumine, ainult tarviliku õppimine). Võimalik, et taoliste konkreetsete omaduste abil määratletud pragmaatilisus iseloomustabki ainult kutsekooli haridusteed ning temaga sarnane ekvivalent gümnaasiumiharidusteel puudub.

Gümnaasiumi - kutsekooli eeliste hindamise faktorstruktuur näitab ära need põhidimensioonid, mille lõikes eristatakse põhikoolijärgset haridusteede lahknemist, aga mitte seda, kuivõrd antud isik ise nendest oma valikus lähtub. Haridusteede erinevuse taju põhidimensioonid ei näita veel seda, kuivõrd nad toimivad valiku isiklike motiividena.

Isiklik suhtumine on antud kontekstis eristatav sel teel, et uurime kuivõrd õpilane omistab vastavate omaduste avaldumise just tema poolt valitud haridusteele. Isikliku suhtumise aste on operatsionaliseeritav enda valitud haridusteele omistatud omaduste arvuga eespoolkirjeldatud dimensioonide lõikes. Tehniliselt tegime seda järgnevalt. Küsimuses 27 (lisa 1) on toodud kutsekooli ja gümnaasiumi iseloomustamiseks esitatud väidetele 5 vastusevarianti: *kindlasti kutsekool, pigem kutsekool, mõlemad ühevõrra, pigem gümnaasium, kindlasti gümnaasium*. Kutsekoolile iseloomulikuks lugesime vastust siis, kui kasutati kahte esimest vastusevarianti ja gümnaasiumile iseloomulikuks siis, kui kasutati kahte viimast varianti.

Tulevikuorientatsiooni faktorit iseloomustas 12 omadust, mille esinemist võis õpilane omistada nii gümnaasiumile kui kutsekoolile (tabel 14).

Tabelist 14 ilmneb, et gümnaasiumi eelistajatest omistab gümnaasiumile keskmiselt 8,2 ja kutsekoolile keskmiselt 5,2 tulevikule osutavat omadust. Kutsekooli eelistajatest aga omistab kutsekoolile keskmiselt 3,5 ja gümnaasiumile 1,4 tulevikuga seonduvat tegurit. On selge, et võrrelduna alternatiivse haridusteedega nähakse oma valikut rohkem tulevikuga seotuna, ent ootamatu on see, et gümnaasiumi eelistajad näevad kutseharidust enamgi tulevikku suunatud omadustega kui kutsekooli eelistajad ise (5,2 vs 3,5). Kutsekooli haridustee eelistajatele on aga gümnaasium tulevikuga suhteliselt nõrgalt seotud (keskmiselt 1,4 omadust). Tervikuna kutsekooli eelistajad, kirjeldades enda valitud või alternatiivset haridusteed, mõtlevad vähem kui

gümnaasiumi eelistajad tuleviku ja prestiižiga seotud kategooriates (vrdl arve 8,2 ja 5,2 vs 3,5 ja 1,4).

Tabel 14

Tulevikuga seonduvate tegurite omistamine haridusteele sõltuvalt õpilase enda haridustee eelistusest

Haridustee eelistus	Keskmiselt mitu tulevikuga seonduvat tegurit omistatakse gümnaasiumile	Keskmiselt mitu tulevikuga seonduvat tegurit omistatakse kutsekoolile
Gümnaasium	8,2	5,2
Kutsekool	1,4	3,5

Tabelis 15 on toodud andmed pragmaatiliste aspektide omistamisest. Faktoranalüüs eristas siin kolme aspekti (vt tabel 13): konkreetsed tööoskused, majanduslik iseseisvus, ainult tarviliku õppimine.

Tabel 15

Pragmaatiliste tegurite omistamine haridusteele sõltuvalt õpilase enda haridustee eelistusest

Haridustee eelistus	Keskmiselt mitu pragmaatilist tegurit omistatakse gümnaasiumile	Keskmiselt mitu pragmaatilist tegurit omistatakse kutsekoolile
Gümnaasium	0,2	2,4
Kutsekool	0,1	2,4

Tabelist 15 selgub väga üheselt, et nii kutsekooli kui gümnaasiumi eelistajate jaoks ei seostu gümnaasium pragmaatiliste eesmärkidega (konkreetsed tööoskused, majanduslik iseseisvus jne), küll on aga selgete pragmaatiliste tunnustega see haridustee, mis kulgeb läbi kutsekooli.

Tabelis 16 on toodud koondandmed hõlpsuse omistamisest erinevatele haridusteedele. Faktoranalüüs grupeeris üheks faktoriks 5 eri aspekti: õppimise odavus, sissesaamise kergus, kutsevaliku edasilükkamine, valiku populaarsus, õpingukaaslaste populaarsus.

Tabel 16

Hõlpsuse omistamine haridusteele sõltuvalt õpilase enda haridustee eelistusest

Haridustee eelistus	Keskmiselt mitu hõlpsuse tegurit omistatakse gümnaasiumile	Keskmiselt mitu hõlpsuse tegurit omistatakse kutsekoolile
Gümnaasium	1,8	1,5
Kutsekool	1,1	2,3

Tabelist 16 ilmneb, et eelkõige seostatakse hõlpsusega (lihtne sisse saada jne) enda valitud, mitte aga alternatiivset haridusteed (1,8 vs 1,5 ja 2,3 vs 1,1). Suurim hõlpsuse skoor kujuneb kutsekooli eelistajatel nende enda eelistusele (2,3).

Järgnevalt vaatleme kuidas kolm kirjeldatud faktorit koos võivad prognoosida haridusteed. Selleks transformeerisime algandmeid nii, et iga indiviidi kirjeldaks kolm uut näitajat vastavalt sellele, mitu erinevat tegurit (orientatsiooni faktorite lõikes) kirjeldavad tema enda poolt valitud haridusteed. Kasutame logistilise regressiooni mudelit (Tabel 17, mudel 1). Sõltuvaks muutujaks on gümnaasiumi valik (vs kutsekooli valik), sõltumatuteks kolm eelpoolkirjeldatud näitajat. (Need näitajad on eri tüüpi omaduste arvud, mis kirjeldavad õpilase enda poolt eelistatud haridusteed.)

Logistilise regressiooni analüüsiga saadud tulemuste interpreteerimisel on oluline silmas pidada järgmist. Analüüsis on keskseks ideeks jälgida mingi sündmuse ja tema vastandsündmuse tõenäosuste suhet ($p/1-p$). Selle suhte tähistamiseks kasutatakse eestikeelses kirjanduses mõistet šanss. Käesolevas töös on vaadeldud gümnaasiumi ja kutsekooli eelistusi kui vastandsündmusi (need vastused olid toimunud küsitluses teineteist välistavad, õpilane sai eelistada kas kutsekooli või gümnaasiumi; muud valikud, mida esines minimaalselt, on jäetud kõrvale). Käesolevas küsitluses eelistas

gümnaasiumi 502 õpilast ja kutsekooli 158 õpilast. Nende arvude korral on gümnaasiumi valiku šanss 3,2 ja kutsekooli valiku šanss on 0,31. Oluline on tähele panna, et mõlemad arvud on teineteise pöördväärtused. Selle mõttekäigu kohaselt kõik tegurid, mis teevad tõenäolisemaks gümnaasiumi valiku, teevad ebatõenäolisemaks kutsekooli valiku ja vastupidi. Loomulikult on olemas ka tegureid, mille mõju antud valikupaarile on indiferentne. Logistilise regressiooni analüüsi eesmärgiks on leida need tegurid, mis on olulised šansside kujunemisele ja anda hinnang, kuivõrd mingi teguri muutumine (ühe ühiku võrra) mõjustab šansside kujunemist.

On selge, et arvude 3,2 ja 0,31 korrutamine arvuga 1 ei muuda lähtearvude väärtust. Logistiline regressioon annab kõikidele analüüsitavatele sõltumatutele teguritele peale mõju statistilise olulisuse hinnangu ka antud teguri mõjukaalu (käesolevas töös nimetame neid kaalusid efekti suurusteks), mille abil iseloomustada mingi sündmuse šanssi muutumist. Kui valiku šanss paraneb mingi teguri väärtuse muutumisel 1 ühiku võrra 1,5 korda, siis seda väljendab efekti suurus 1,5. Kuivõrd vastandsündmuste šansid olid vaadeldavad kui pöördväärtused, siis nii on pöördväärtused ka efekti suurused. Kui gümnaasiumi eelistuse šanss suureneb 1,5 korda, siis kutsekooli eelistuse šansiks on $1/1,5 = 0,67$. Ehk teisisõnu – kutsekooli eelistus antud teguri korral väheneb. Tegur, mis tõstab kutsekooli valiku šansi, vähendab pöördvõrdeliselt gümnaasiumi valiku šanssi. Oluline on lisada veel seda, et kui analüüsis üheaegselt vaadeldakse mitme teguri toimet, siis tuleb ka võimalikke efektide ilmnenemist vaadelda nimelt antud tegurite kompleksist kui tervikust lähtuvalt. Üksikuna võttes võib mingi tegur küll näida oluline, ent tegemist võib olla kaasneva seosega, erinevust võib põhjustada hoopis mingi kolmas tegur, mille olemasolu ja mõju algselt ei suudetud adekvaatselt hinnata. Kuivõrd erinevatel teguritel on erinevad vastastikused toimed, siis võivad erinevate tegurite kombinatsioonid mõjutada ka mingi üksiku teguri šanssi. Logistilise regressiooni eesmärgiks on leida võimalikult hea sõltumatute tunnuste komplekt kirjeldamiseks/prognoosimaks meid huvitava sündmuse avaldumist. Kergesti interpreteeritavaks näitajaks on siin prognoosi täpsus protsentides. Erinevate mudelite headus selgubki prognoosi täpsusi võrreldes.

Põhikoolijärgse haridustee eelistuse prognoos logistilise regressiooni alusel
 Sõltuv muutuja: gümnaasiumi eelistus

Muutuja	Mudel 1				Mudel 2			
	Muutuja olulisus*	Efekti** suurus	Efekti suuruse 95% usalduspiirid		Muutuja olulisus*	Efekti** suurus	Efekti suuruse 95% usalduspiirid	
			Alumine	Ülemine			Alumine	Ülemine
Tulevikuorientatsioon	.000	2.17	1.76	2.68	.000	2.18	1.71	2.78
Pragmatismi orientatsioon	.000	0.026	0.01	0.06	.000	.028	.01	.07
Hõlpsuse orientatsioon	.401	1.19	0.80	1.77				
Koolitüüp					.004	6.86	1.87	25.14
Hinded					.000	5.45	2.36	12.59
Mudeli sobitumine lähteandmetega; χ^2 [df]	619.3 [3], p < .000				643.6[4], p < .000			
Õigete ennustuste %	96				98			
R ² (McFadden)	.85				.89			

*Wald statistiku olulisus

**Efekti suurus = Exp(B)

Tabelis 17 on esitanud kaks logistilise regressiooni mudelit. Neist esimene käsitleb haridustee valiku eelistust vaid orientatsioonifaktorite alusel, teise on aga lülitatud ka muutujad, mis tõstsid mudeli prognoosivõimet ning seejuures olid statistiliselt olulised. Mudel 1 prognoosib haridusteede valikut hästi (õigete ennustuste protsent on 96, vt tabel 18), ent mudelis on üks tunnus (hõlpsus), mille mõju on ebaoluline. Mudelit 1 võib interpreteerida nii: haridusteede lahkumisel on eelistuse šansid oluliselt mõjutatud kahest tegurist – 1) sellest, kuidas kujutatakse endale ette oma hariduseelistungega tulevikus kaasnevaid sündmusi – kas saavutatakse soovitud prestiiž, tulutoov amet, valikuvõimalused ja 2) sellest, mida kasulikku lubab antud valik lähitulevikus.

Tabel 18

Mudeli 1 alusel toimunud haridustee eelistuste ennustus

Tegelik haridustee eelistus	Mudeli alusel prognoositav haridustee eelistus		
	Gümnaasium	Kutsekool	Õigete prognooside %
Gümnaasium	491	11	97.8
Kutsekool	14	144	91.1
Kogu prognoos (%)	76.5	23.5	96.2

Mudel 2 on koostatud eesmärgiga kasutada ainult neid sõltumatuid tunnuseid, mille mõju valiku šansile on statistiliselt oluline ning mille lisamine mudelisse veelgi tõstab mudeli headust. Mudelis 2 on järgmised sõltumatud tunnused: tulevikuorientatsioon, pragmatismiorientatsioon, koolitüüp (dihhotoomne tunnus; 1 = põhikool, 2 = gümnaasium), hinded (õpilase enesehinnang oma koolihinnetele, 5 palliline järjestikaskaala, vt lisa 1 küsimus 24). Mudeli 2 ennustusvõimet iseloomustab tabel 19.

Mudeli 1 ja 2 headuse prognoosi suurus (96 – 98%) sunnib püstitama küsimuse tulemuse usutavusest. Kas tõesti nii lihtne ongi haridusteede valik? Statistilises mõttes on mudel korrektne eeldusel, et kõikide kasutatud sõltumatute muutujate mõõtühikud on selged ning üheselt interpreteeritavad, sest efekti suurus näitab šansside suhte muutust kui sõltumatu muutuja ühe ühiku võrra muutub. Teiste

modelites kasutatud tunnuste korral on ühik üheselt selge (orientatsioonifaktorites on ühikuks omaduste arv, koolitüübi tunnuses on kasutusel ainult kaks väärtust (gümnaasium või põhikool). Hinde tunnuse puhul peame aga tegema mõõnduse, sest käesolevas töös vaatleme küsitluses kasutatud õppeedukuse näitajat (lisa1, küsimus 24) eeldusel, et kahe järjestikuse kasutatud skaalapunkti vahe on võrdne.

Tabel 19

Mudeli 2 alusel toimunud haridustee eelistuste ennustus

Tegelik haridustee eelistus	Mudeli alusel prognoositav haridustee eelistus		
	Gümnaasium	Kutsekool	Õigete prognooside %
Gümnaasium	496	5	99.0
Kutsekool	8	149	94.9
Kogu prognoos (%)	76.5	23.5	98.0

Ilmselt hinde suhtes rakendatud mõõndus annab samaaegselt kaks veidi vastuolulist tulemust. Haridusteede valikule avaldavad õpilase hinded väga suurt mõju (efekti suurus gümnaasiumi valiku šansile 5,45), ent samas on efekti suuruse usalduspiirid väga laiad (2,36 – 12,59), mis näitab, et efekti olemus pole piisavalt selge. Kindlasti mõjutavad hinded haridustee valikut, kuid arvestama peab sellega, et mõju suurus on küllaltki varieeruv, sõltuvalt mingitest teistest vahendavatest teguritest.

Ühik on üheselt selge koolitüübi korral (kas põhikool või gümnaasium), ka koolitüübi efekt valiku šansile on suur (6,86), ent efekti usalduspiirid on veelgi laiemad (1,87 – 25,14), mis osutab võimalusele, et haridusteede lahknemisel on gümnaasiumis jätkamine küll suurema tõenäosusega neil õpilastel, kes põhihariduse omandavad gümnaasiumi juures, ent ka siin vahendavad koolitüübi mõju paljud teised tegurid.

Kõige problemaatilisem on nn orientatsioonifaktorite interpreteering tervikuna. Tehnilisest küljest näitavad kõik kolm muutujat arvu, mitu vastavat omadust seostati oma eelistatud haridusteedega. Üheks kriitika allikaks võiks olla asjaolu, et küsitluses kasutati rohkem neid omadusi, mis iseloomulikud gümnaasiumile ja seda eelkõige

omaduste grupis, mis koondusid tulevikufaktoriks. Ent seda interpreteeringut kõigutab eelpool osutatud tulemus, et gümnaasiumi siirdujaid nägid kutsekooli haridusteel isegi rohkem tulevikuga seotud omadusi, kui kutsekooli astuda soovijad ise (vt tabel 14). Tuleb leida vastus küsimusele, millega seletada fakti, et orientatsioonifaktoritel on nii võimas prognoosiv jõud haridusvalikute suhtes? Kindlasti ei maksa siin oodata põhjuslikku seost. Tegemist on ju haridusteid kirjeldava ja võrdleva lähteinformatsiooniga. Eelpool näitasime, et haridusvalikud on kujunenud ammu enne küsitlust, nende kujunemise taustaks on kodudest tulenevad mõjud, koolis saadud hinded, mitmed sotsiaalmajanduslikud tegurid jne. Seletada võiks ehk nii: otsustus haridustee valikust oli küsitlusajaks olemas ning see otsustus on kujunenud koos vastavate seletuste, märksõnade ja tõlgendustega. Leitud lahend, mis on äärmiselt kõrge seletusjõuga, näitab eelkõige, et sooritatavat valikut suudetakse põhjendada, seletada, motiveerida, ja ratsionaliseerida ja et selles tegevuses on alimad gümnaasiumi eelistajad võrreldes kutsekooli eelistajatega. Gümnaasium on domineeriv haridustee pärast põhikooli, ka põhjenduste ja motiivide poolest.

Kasutatud hinnangute käepärassus näitab, et nad on kujunenud suhteliselt varakult. Ilmselt on tegemist kultuuristereotüüpidega, mis on seotud erinevate haridusteede valikutega. Need ei ole haridusteede jagunemise põhjused, vaid ainult vastava haridustee valikut õigustavad motiivid. Põhikooli lõpetamise kevadel enamik õpilasi ei ela üle mingit erilist seesmist konflikti, mida teha, kuhu minna (üldiste haridusteede tasandil), vaid realiseerivad varasemalt väljakujunenud valikuid ja on suutelised hõlpsasti ka oma valikuid ootuspäraselt põhjendama. Haridusteede lahknemise põhjused on aga kujundatud hoopis teiste tegurite poolt..

7. Kooli õppekeel ja haridusteede valik.

Käesoleva uurimuse valimi realiseerimise üheks struktuurseks nihkeks oli vene õppekeelega koolide õpilaste 3,5% alaesindatus (vt tabel 1). Antud nihe pälvib tähelepanu seetõttu, et põhikooli lõpetajate hariduseelistused erinevad statistiliselt oluliselt õppekeelte (eesti – vene) lõikes (tabel 20). Vene õppekeelega koolides ollakse vähem orienteeritud gümnaasiumile, rohkem kutseõppeasutustele ning

suhteliselt paljude (10%) jaoks edasiõppimisplaanid kas puuduvad või on ebamäärased. Taoline erinevus on seda silmatorkavam, et vene õppekeelega koolid on eelkõige linnakoolid.

Tabel 20

Õppekeel ja õpilaste põhikoolijärgsete haridusteede eelistused, %.

Kooli õppekeel	Haridustee eelistus			Kokku
	Gümnaasium	Kutseõppeasutus	Muud valikud	
Eesti	79	19	2	100
Vene	53	37	10	100

Ilmselt on eesti ja vene õppekeelega õpilaste tulevikuplaanide erinevused tingitud mitmete asjaolude kokkulangemisest. Probleemi täpsem olemus vajab põhjalikumat uurimist, mida käesolevas töös venekeelse valimi piiratuse tõttu teha ei saa, kirjeldame vaid leitud olulisemaid erinevusi.

Varasemas analüüsis osutasime vanemate haridustasemele kui ühele võimalikule hariduseelistusi kujundavale tegurile. Selgub, et vanemate haridustase toimib vene ja eesti õpilaskontingendil erinevalt. Kuigi vene ja eesti õppekeelega koolide õpilaste vanemate haridustasemes erinevusi pole, valib ometi vene õppekeelega põhikooli lõpuklassi õpilane, kes on pärit kodust, kus vähemalt ühel vanematest on kõrgharidus, kutsekooli tee enam kui 3 (!) korda sagedamini kui samasugusest perest pärit eestikeelse kooli õpilane. Pole põhjust arvata, et venekeelsed kutseõppe võimalused eestikeelsetest paremad oleksid. Erinevused näivad olevat pigem kultuurilist laadi. Vene õpilased tunnistavad oluliselt sagedamini kui eesti õpilased, et nende valikut on mõjutanud vanemad, sõbrad, ja eriala õppekeel (vt tabel 21). Võimalik, et keel on siin üks määravamaid tegureid. Keeleoskus tähendab ka integreeritust eesti kultuurikeskkonda. Antud seletus tugineb faktile, et vene õpilaste eesti keele oskus ja kutsekooli valik on pöördvõrdeliselt seotud. Nendest vene õppekeelega koolide õpilastest, kes väidavad enda halvasti oskavat eesti keelt, siirduks kutsekooli pea 2/3, hästi keelt oskavatest aga vaid veerand. Tulemus, et veerand õpilastest eelistab kutsekooli, on väga lähedane keskmisele kutsekooli eelistusele tervikuna.

Tabel 21

Edasiõppimisplaanide mõjutajate erinevused õppekeele lõikes*

Valikut on mõjutanud:	Kooli õppekeel	
	Eesti keel (%)	Vene keel (%)
Vanemate soovitus	45	53
Sõprade otsustused	43	54
Kodu lähedus	51	38
Soovitud eriala õppekeel	50	65

*Tabelis on ära toodud ainult statistiliselt oluliselt erinevad mõjutegurid

Väga selge sotsiaalkultuuriline erinevus avaldub aga selles, missuguste omadustega kirjeldatakse gümnaasiumi ja kutsekooli haridusteid ja oma valiku eelistusi. Tervikuna näevad vene õppekeelega koolide õpilased kutsekooli rohkem erinevaid võimalusi lubavaks kui eesti õppekeelega koolide õpilased. Kõige suurem erinevus eri õppekeelega koolide õpilaste vahel avaldub selles, kuivõrd seostatakse kutsekooli tulevikuvõimalustega (tabel 22). Kui eesti õppekeelega koolide õpilastest omistasid kutsekooli haridusteele keskmiselt vaid 1,7 tulevikule osutavat omadust, siis vene õppekeelega koolides oli vastav näitaja 2 korda kõrgem – 3,4. Toodud numbritest aga ei saa järeldada, et vene õpilaste jaoks on tervikuna kutsekool eelistatum kui gümnaasium. Eelpoolkirjeldatud üldtendents, et gümnaasiumile omistatakse rohkem kui kutsekoolile tuleviku ja prestiižiga seotud omadusi kehtib ka venekeelsete vastajate puhul, kuigi erinevused on väiksemad. Ilmneb jällegi kultuurilise integreerituse mõju: need vene koolide õpilased, kes oskavad väga hästi eesti keelt, ei erine oma hinnangutelt eesti õpilaste vastavatest näitajatest.

Tabel 22

Erinevate haridusteede seostamine tulevikuga ja õppekeel

Kooli õppekeel	Tulevikuga seostavate omaduste keskmine arv	
	Gümnaasiumi haridusteel	Kutsekooli haridusteel
Eesti	7,6	1,7
Vene	6,1	3,4

Eeltoodud andmete varal võib väita, et vene õppekeelega õpilaste haridusteede eelistused sõltuvad sellest, kuivõrd nad on integreerunud eesti kultuurikeskkonda. Mida suurem on integreerituse aste (eelkõige eesti keele oskus), seda sarnasemad ollakse eesti õppekeelega koolide õpilastele gümnaasiumi eelistamises oma hariduse planeerimisel.

8. Kokkuvõte.

1. Antud uurimuse kõige olulisemaks tulemuseks on leid, et põhikooli viimase õppeaasta lõpuks on õpilastel kujunenud selged eelistused sellest, kas jätkata õpinguid üldhariduslikus gümnaasiumis või kutseõppeasutuses. Eelistuste selguse rõhutamisel tuginame asjaolule, et küsitluse teel kogutud informatsioon õpilaste kutse-eelistustest oli väga lähedane riikliku haridusstatistika andmetele põhikoolijärgsetest haridusteede hargnemisest.

2. Põhikoolijärgselt eelistatakse üldharidusliku gümnaasiumi (enam kui 70% õpilastest), oluliselt väiksem õpilaskontingent (20-25%) eelistab jätkata kutseõppeasutuses. Kaugemas tulevikus pärast gümnaasiumi või kutseõppeasutust planeerib enamik põhikooli lõpetajaist õpingute jätkamist, eelkõige kõrgkoolis.

3. Kui Eesti sotsiaalmajanduslik areng ning etniline integratsioon jätkuvad, siis võib prognoosida õpilastel gümnaasiumi eelistamise jätkuvat kasvu. Gümnaasiumihariduse eelistamine on seotud regionaalse sotsiaalmajandusliku heaoluga, rahvastiku tööhõive ning haridustasemega. Kõikide nende näitajate tõus toob endaga kaasa õpilaste soovi jätkata põhikoolijärgselt gümnaasiumis. Analoogne protsess toimub etnilise integratsiooni tagajärjel. Praegu erinevad oma haridusteede eelistustelt eesti ja vene õppekeelega koolide õpilased. Kutseharidus on vene õppekeelega koolides oluliselt populaarsem kui eesti õppekeelega koolides. Kuid mida enam on mitte-eesti päritolu õpilane integreerunud Eesti ühiskonda, seda enam sarnaneb ta oma haridusteede eelistuselt eesti õpilastele, st suureneb gümnaasiumi haridustee eelistus.

6. Kõige selgem nn. motivatsiooniline marker, mis eristab gümnaasiumihariduse eelistust kutsehariduse omast, on valiku seostamine oma võimaluste ja staatusega

tulevikus. Gümnaasiumi siirduvatele noortele on tulevikuväljavaated rohkem esiplaanil kui kutseõppeasutust eelistavatel noortel. Liiga lihtne on arvata, et gümnaasiumi minnakse eelkõige seetõttu, et hiljem soovitakse jätkata kõrgkoolis. Tõepoolest, taoline haridusplaan on suurel osal gümnaasiumi siirduvatest õpilastest, aga seda soovi tuleb vaadata muude soovide kontekstis. Põhikooliõpilase teadvuses seostub gümnaasium ja kõrgkool kõrgema staatuse ja suuremate valikuvõimalustega, sh töösuhete sfääris.

7. Kaks põhikoolijärgset haridusteed on väga tugevalt seotud kultuuristereotüüpidega - kus on halvem ning kus on parem, mis võimaldab sotsiaalset staatust ja mis mitte. Nende kultuuristereotüüpide sisu ei pruugi üldsegi olla adekvaatne. Näiteks selles, et kutseõppeasutuses antaval haridusel ja seal saadavatel ametitel puudub tulevikuperspektiiv, et nad ei loo piisavaid valikuvõimalusi ja ei taga piisavat heaolu tulevikus. Põhjalikumalt tasuks uurida võimalusi, kuidas vabaneda senistest erinevate haridusteedega kaasnevatest tähendussüsteemidest. Üheks võimaluseks on praeguste õppeasutuste ja õppekavade suurem integratsioon. Põhikoolijärgsed haridusteed ei peaks olema liialt reljeefselt lahknevad. Teise võimalusena tuleks vältida olukordi, mis aktualiseerivad senise gümnaasiumi ja kutseõppeasutuse vastanduse ja seda ka nimetuste tasandil. Stereotüüpide muutmise üheks tõhusamaks teeks on uute nimetuste, siltide, kategooriate kasutusele võtmine koos uute märksõnade ja tõlgenduste andmisega, sest re-kategoriseerimine takistab varasemate tähendussüsteemide toimet. Vastasel korral jätkuvalt taastoodetakse (põhjendamatut) gümnaasiumihariduse ja kutseõppe vastandamist.

9. Kasutatud kirjandus ja andmeallikad.

Lang, J. (1928) Andmeid ja sihtjooni kesk- ning kutsekoolide võrgu korraldamiseks
Tartus. Tartu: Varrak.

Lang, J. (1928). Andmeid ja sihtjooni kesk- ning kutsekoolide võrgu korraldamiseks
Tartus. Tartu: Varrak.

Lõo, Arno (2004). Kommunitaarse sotsiaalarengu mustrid Eestis // Eesti Euroopa teel:
Arenev majanduskeskkond ja uuenevad identiteedid : Estonia on the Way to
Europe: Developing Economic Environment and Changing Identities. –
Tallinn. – Teaduste Akadeemia Kirjastus. – Lk. 68–88.

Lõo, Arno (2005). Ühiskonna struktuurkapitali ja inimkapitali koosmõju Eesti
kommunitaarses arengus // Estonian Social Science ONLINE, 2005. – No 3. –
Eesti sotsiaalteaduste V aastakonverents. –
[www.sotsioloogia.ee/esso3/7/arno_loo.htm]

Tork, J. (1935) Kilde meie rahvusliku hariduse probleemistikast. Tallinn: Eesti
Ühistrükikoda.

Statistikaamet (2005). Eesti piirkondlik statistika 2004. – [www.stat.ee]

Statistikaamet (2004). Haridus 2003/2004. Tallinn: Statistikaamet.

Statistikaamet (2004). Linnad ja vallad arvudes. 2004. Tallinn: Statistikaamet.

Statistikaamet (2005). Regionaalarengu andmebaas. – [www.stat.ee]

Statistikaamet (2005). Tööturg 2004. – Tallinn: Statistikaamet.

Statistikaamet (2003). 2000. aasta rahva ja eluruumide loendus. – [www.stat.ee]

Lisa 1: küsitluses kasutatud ankeet “Kuidas edasi?”

Tartu Ülikooli psühholoogia osakond uurib Haridus- ja Teadusministeeriumi tellimisel põhikooli lõpetajate edasiõppimisplaane. See uurimus on vajalik selleks, et teada saada üheksandate klasside õpilaste mõtteid ja plaane edaspidise elu- ja haridustee osas. Uurimuse tulemused saavad aidata muuta noorte inimeste juurdepääsu haridusele hõlpsamaks ja mõttekamaks.

Palume Sul täita käesolev küsimustik ausalt ja otsekohele. Vasta küsimustele täpselt nii nagu hetkel mõtled, siin pole ei õigeid ega valesid vastuseid. Sinu poolt uurimuse heaks antavad vastused on konfidentsiaalsed ning neid töötavad läbi ainult uurimuse läbiviijad.

Tartu Ülikooli psühholoogia osakond
Tiigi 78, Tartu, 50410
Tel. 7375 912
dots. Olev Must

Küsimustele vastamiseks märgi ära Sinu arvates sobiv vastusevariant või kirjuta see ise punktiirile, mis on vabade vastuste jaoks mõne küsimuse juurde jäetud.
Täname siiraste vastuste eest!

1. Kool: 2. Klass:.....
3. Sugu: 1) poiss 2) tüdruk 4. Vanus:.....
5. Kus Sa elad (linn, alev, küla)?
6. Kes kuuluvad Sinu perekonda (kellega Sa koos elad)?
.....
7. Mis on Su kodune keel?
8. Kui hästi valdad eesti keelt? 3) hästi 2) rahuldavalt 1) halvasti
9. Kui hästi valdad vene keelt? 3) hästi 2) rahuldavalt 1) halvasti
10. Sinu ema haridus: 1) põhi- 2) kesk- 3) kesk-eri- 4) kõrg-
11. Sinu isa haridus: 1) põhi- 2) kesk- 3) kesk-eri- 4) kõrg-
12. Mida Su ema teeb? 1) töötab 2) pensionär 3) kodune 4) töötu 5) muu.....
13. Mida Su isa teeb? 1) töötab 2) pensionär 3) kodune 4) töötu 5) muu.....
14. Mitu õde-venda Sul on?
15. Kas keegi neist õpib (või on õppinud) põhikoolist kõrgemal haridustasemel?
1. jah Millises õppeasutuses? (kirjuta).....
2. ei
16. Kui kaugel Sinu elukohast asub Sinu praegune kool?
1) kuni 5 km 2) 5-10 km 3) 10-15km 4) 15-20km 5) üle 20km
17. Kui kaugel Sinu elukohast asub lähim gümnaasium?
1) kuni 5 km 2) 5-10 km 3) 10-15km 4) 15-20km 5) üle 20km
18. Kui kaugel Sinu elukohast asub lähim kutsekool?
1) kuni 5 km 2) 5-10 km 3) 10-15km 4) 15-20km 5) üle 20km

19. Kas Sa praegu juba tead, mida Sa tahaksid peale põhikooli lõpetamist edasi teha?

- 3) jah
2) enam-vähem
1) ei

20. Kas Sinu õppeedukus võimaldab Sul soovitud kooli ja erialale sisse saada?

- 2) pigem jah
1) pigem ei

21. Missuguse valiku Sa tõenäoliselt teed peale põhikooli lõpetamist?

- 1) lähen gümnaasiumi (millisesse?)
2) astun kutseõppeasutusse (millisesse?)
3) asun tööle
4) muu (kirjuta)

22. Kas Sinu valikut on mõjutanud järgmised tegurid:

	Ei, üldse mitte	Osaliselt	Jah, oluliselt
sõbrad lähevad sinna õppima	1	2	3
vanemate soov	1	2	3
tuttavad õpivad seal	1	2	3
eriala meeldib	1	2	3
on kodu lähedal	1	2	3
vanemate majanduslik olukord	1	2	3
sinu keeleoskus	1	2	3
soovitud eriala õppekeel	1	2	3
sinu praegused hinded	1	2	3

23. Mitmendas klassis hakkasid Sa tõsisemalt mõtlema selle peale, mida peale põhikooli lõpetamist edasi teha?

- 1) 1.-6. klass 2) 7. klass 3) 8. klass 4) 9. klass

24. Millised on Sinu hinded olnud viimasel õppeaastal:

- 5) viied 4) neljad-viied 3) kolmed-neljad-viied 2) kolmed-neljad 1) kolmed

25. Moodusta pingerida (1. –4.) järgnevaid variante kasutades. Kõige meelepärasem variant tähistab 1-ga, järgmine 2-ga jne. Pärast keskhariiduse omandamist (gümnaasiumi või kutsekooli lõpetamist) tahaksin minna:

- _____ tööle
_____ keskhariiduse baasil kutseõppeasutusse
_____ kõrgkooli
_____ muu (kirjuta).....

26. Kui palju on Sind mõjutanud Sinu edasiõppimise planeerimisel:

	üldse mitte	veidi	keskmiselt	palju	väga palju
praegune kool	1	2	3	4	5
klassikaaslased	1	2	3	4	5
õpetajad	1	2	3	4	5
karjäärinõustajad	1	2	3	4	5
vanemad	1	2	3	4	5
sõbrad	1	2	3	4	5
enda soov	1	2	3	4	5

27. Järgnevalt esitame mõned väited gümnaasiumi ning kutsekooli võrdlemiseks.
Mida arvad Sina?

	Kindlasti kutsekool	Pigem kutsekool	Mõlemad ühavõrra	Pigem gümnaasium	Kindlasti gümnaasium
Annab paremad teadmised	1	2	3	4	5
Annab paremad valikuvõimalused tulevikuks	1	2	3	4	5
Annab kõrgema positsiooni ühiskonnas	1	2	3	4	5
See on eakaaslaste hulgas popp	1	2	3	4	5
Annab parema teenistuse tulevikus	1	2	3	4	5
Lubab lükata kutsevaliku otsustuse edasi.	1	2	3	4	5
Õppeasutuse maine on kõrgem	1	2	3	4	5
Kergem on sisse saada	1	2	3	4	5
Õppimine on odavam	1	2	3	4	5
Saab ruttu majanduslikult iseseisvaks	1	2	3	4	5
Annab konkreetseid oskused tööks	1	2	3	4	5
On vähem tarbetute ainete õppimist	1	2	3	4	5
Lahe seltskond	1	2	3	4	5
Saan kergemini töökoha	1	2	3	4	5
Soodustab kõrgkooli minekut	1	2	3	4	5
Õppimine nõuab pingutamist	1	2	3	4	5
Annab võimaluse valida tööd	1	2	3	4	5
Annab tunnustatud ameti	1	2	3	4	5
Annab rahvusvaheliselt konkurentsivõimelise hariduse	1	2	3	4	5
Annab paberi mida tööandjad tunnustavad	1	2	3	4	5

28. Millised on Sinu elukohale kõige lähemal asuvad emakeelsed kutsekoolid ja gümnaasiumid?

.....
.....

Aitäh!

Lisa 2: : Valimi moodustamise lähteandmed ja arvutused.

Lisatabel 2-1.

Põhikooli lõpetajate küsitlusuuring 2005. aasta kevadel

Üldhariduskooli nimetus	Küsitletute arv
Tallinna Järveotsa Gümnaasium	24
Kadrjoru Saksa Gümnaasium	19
Tallinna Lilleküla Gümnaasium	25
Lasnamäe Põhikool	10
Tallinna Läänemere Gümnaasium	33
Tallinna Mustamäe Realgümnaasium	13
Tallinna Kivimäe Põhikool	29
Karjamaa Gümnaasium	17
Kehra Keskkool	23
Kernu Põhikool	15
Oru Põhikool	16
Jõhvi Vene Gümnaasium	22
Narva Joala Kool	23
Narva Pähklime Gümnaasium	26
Narva-Jõesuu Erapõhikool "Tuvike"	5
Illuka Põhikool	7
Aaspere Põhikool	12
Koeru Keskkool	19
Rakvere Gümnaasium	28
Tamsalu Gümnaasium	15
Jõõpre Põhikool	25
Kilingi-Nõmme Gümnaasium	21
Noarootsi Kool	15
Pärnu Koidula Gümnaasium	26
Surju Põhikool	14
Tartu Veeriku Kool	24
Tartu Descartes'i Lütseum	25
Tartu Tamme Gümnaasium	19
Nõo Põhikool	25
Suure-Jaani Gümnaasium	37
Kärstna Põhikool	13
Orava Põhikool	8
Võru Kesklinna Gümnaasium	31
Meremäe-Obinitsa Põhikool	9
Parksepa Keskkool	27
Kokku 35 kooli	700

Lisatabel 2-2. **Küsitletud 9-ndate klasside arv piirkonna ning üldhariduskooli õppekeele ja tüübi järgi**

Piirkonnad	Eesti põhik.	Eesti güm.	Vene põhik.	Vene güm.	Küsitlus kokku
Põhja-Eesti	3	4	1	3	11
Kesk-Eesti	1	3	0	0	4
Kirde-Eesti	1	0	1	3	5
Lääne-Eesti	3	2	0	0	5
Lõuna-Eesti	5	5	0	0	10
25 üksust kokku	13	14	2	6	35

Lisatabel 2-3. **Küsitletud 9-ndate klasside arv üldhariduskooli tüübi ja õppekeele ning omavalitsusüksuse järgi**

Haldusüksused	Eesti põhik.	Eesti güm.	Vene põhik.	Vene güm.	Valim kokku
Tallinn	1	3	1	3	8
Anija liitvald	0	1	0	0	1
Kernu vald	1	0	0	0	1
Kose vald	1	0	0	0	1
Koeru vald	0	1	0	0	1
Rakvere linn	0	1	0	0	1
Tamsalu linn	0	1	0	0	1
Haljala vald	1	0	0	0	1
Jõhvi linn	0	0	0	1	1
Narva linn	0	0	0	2	2
Narva-Jõesuu linn	0	0	1	0	1
Illuka vald	1	0	0	0	1
Noarootsi vald	1	0	0	0	1
Kilingi-Nõmme linn	0	1	0	0	1
Pärnu linn	0	1	0	0	1
Audru vald	1	0	0	0	1
Surju vald	1	0	0	0	1
Tartu linn	1	2	0	0	3
Nõo vald	1	0	0	0	1
Suure-Jaani linn	0	1	0	0	1
Tarvastu vald	1	0	0	0	1
Orava vald	1	0	0	0	1
Võru linn	0	1	0	0	1
Meremäe vald	1	0	0	0	1
Võru vald	0	1	0	0	1
25 üksust kokku	13	14	2	6	35

Lisatabel 2-4. Põhikooli lõpetajate küsitlusuuringu valimi realiseerimine sootunnuse^(M), asulatüübi ja piirkonna järgi

Asulatüüp Piirkond	Tegelikult küsitletute arv			Tegeliku ja oodatava arvu vahe		
	kokku ^(M)	tüdrukud	poisid	kokku	tüdrukud	poisid
MAA	205 (7)	92	106	+ 17	+ 6	+ 4
LINN	495 (12)	233	250	- 17	- 17	- 12
EESTI KOKKU	700 (19)	325	356	0	- 11	- 8
Põhja-Eesti	224 (3)	113	108	- 24	- 8	- 19
Kesk-Eesti	74 (5)	30	39	- 9	- 9	- 5
Kirde-Eesti	83 (1)	35	47	0	- 5	+ 4
Lääne-Eesti	101 (2)	56	43	+ 7	+ 12	- 7
Kesk-Lõuna	143 (7)	57	79	+ 14	- 6	+ 13
Kagu-Eesti	75 (1)	34	40	+ 12	+ 5	+ 6

^(M) Kokku küsitleti 700 õpilast, kellest 19 olid oma soo märkimata jätnud (*arv sulgudes*).

Lisatabelis 2-5 esitatakse küsitletute arvu jaotused vastavalt üldhariduskooli asukohaks oleva omavalitsusüksuse kuuluvusele eri tüüpi liigitustesse.

Tabel L2-5a. Õpilaste ning klasside arv küsitluses ja omavalitsuste üldkogumis

Omavalitsuste rühmad	V a l i m i 25 üksust (arv)			Ü l d k o g u m (N = 241)		
	üksused	klassid	õpilased	üksused	klassid, %	õpilased, %
Tallinn	1	8	170	1	23,3	26,7
Teised linnad	10	13	302	44	38,5	42,1
Liitunud vallad	1	1	23	10	4,1	4,4
Maavallad	13	13	205	186	34,1	26,8
KOKKU	25	35	700	241	100	100
Põhja-Eesti	4	11	224	25	32,1	35,4
Kesk-Eesti	4	4	74	44	12,6	11,9
Kirde-Eesti	4	5	83	23	11,8	11,8
Lääne-Eesti	5	5	101	56	14,3	13,6
Lõuna-Eesti	8	10	218	93	29,2	27,4

■ Eesti maakondade jaotus viie statistilise regiooni järgi:

PÕHJA-Eesti:	Harju maakond (sh Tallinn)
KESK-Eesti:	Järva, Lääne-Viru ja Rapla maakond
KIRDE-Eesti:	Ida-Viru maakond
LÄÄNE-Eesti:	Hiiu, Lääne, Pärnu ja Saare maakond
LÕUNA-Eesti:	Jõgeva, Tartu ja Viljandi maakond
	Põlva, Valga ja Võru maakond

Tabel L2-5b. Õpilaste ning klasside arv küsitluses ja omavalitsuste üldkogumis

Omavalitsuste heaoluklassid ^(K)	V a l i m i 25 üksust (arv)			Ü l d k o g u m (N = 241)		
	üksused	klassid	õpilased	üksused	klassid, %	õpilased, %
Perifeeria	4	4	34	54	8,1	5,8
Lähi-Perifeeria	6	6	108	65	10,7	8,4
Lähi-Keskus	7	8	180	66	27,5	26,9
Keskus	8	17	378	56	53,8	58,9
KOKKU	25	35	700	241	100	100

■ ^(K) Haldusüksused regiomeetrilise heaoluklassi järgi:

Perifeeria : “Odav tööjõud ning madal hõivatus”

Lähi-Perifeeria : “Madal hõivatus ning keskmine või kõrge teenimisvõime”

Lähi-Keskus : “Keskmine või kõrge hõivatus ning madal teenimisvõime”

Keskus : “Kallis tööjõud ning kõrge hõivatus”

Tabel L2-5c. Õpilaste ning klasside arv küsitluses ja omavalitsuste üldkogumis

Omavalitsuste rühmad	V a l i m i 25 üksust (arv)			Ü l d k o g u m (N = 241)		
	üksused	klassid	õpilased	üksused	klassid, %	õpilased, %
Ei ole tavaõppega põhikooli	0	0	0	13	0,22	0,07
Ei ole gümnaasiumi; on põhikool	5	5	53	123	19,43	13,24
On gümnaasium; ei ole põhikooli	4	4	92	53	14,68	15,73
On gümnaasium ja on põhikool	16	26	555	52	65,67	70,95
KOKKU	25	35	700	241	100	100
Üldhariduse tõmbekeskus	15	25	562	55	65,1	71,8
väikekeskus	6	6	100	66	19,8	18,0
tagamaa	4	4	38	120	15,1	10,2

Lisatabelis 2-6 hinnatakse, kasutades nn ruutkordajat Δ ja 9-nda klassi õpilaste arvu protsentjaotuste põhjal, esiteks, valimi esindavust ja, teiseks, valimi realiseerimist.

Esimene kordaja näitab koolide valimi esindavust nende üldkogumi suhtes (kordaja a tabeli viiendas veerus) ja teine kordaja struktuurinihet tegelikult küsitletud ning valimiga projekteeritud kontingendi vahel (kordaja b tabeli neljandas veerus).

Mida väiksem on ruutkordaja väärtus, seda kvaliteetsem on valim (a) ja seda täpsemini on tegelikus küsitluses valimit realiseeritud (b).

• Struktuurierinevuste intensiivsust mingi skaala järgi mõõdab absoluutsete struktuurinihete ruutkordaja $\Delta = \sqrt{\frac{1}{k} \sum (w_1 - w_0)^2}$, kus k on indikaatori skaalajaotiste arv ning w_1 ja w_0 on respondentide protsentosamäärad igas skaalajaotises vastavalt tuletiskogumis ja üld- või lähtekogumis. Koefitsiendi Δ väärtus näitab, kui mitme protsendi võrra antud skaala allrühmade osakaalud kahes võrreldavas kogumis keskmiselt erinevad.

Tabelites L2-6a, L2-6b ja L2-6c hinnatakse 9-nda klassi õpilaste jaotusstruktuuride erisusi kahel alusel: (a) valimis, võrreldes üldkogumiga ja (b) tegelikus küsitluses, võrreldes oodatuga.

a. Keskmine struktuurinihe Δ_a , mis iseloomustab valimi esindavust erinevate regiomeetriliste liigituste suhtes, varieerub 1,2-st protsendist 5,5 protsendini.

b. Keskmine struktuurinihe Δ_b , mis mõõdab, kui täpselt küsitluses valimit realiseeriti erinevate regiomeetriliste liigituste suhtes, varieerub 0,7-st %-st kuni 2,9 protsendini. **Seega, kokku võttes, tuleb valimi realiseerimistäpsust lugeda piisavalt heaks.**

Tabel L2-6a. Õpilaste arv küsitluses, valimis ja omavalitsuste üldkogumis, %

Omavalitsuste rühmad	Õpilaste arvu jaotus (valimi 25 üksust)				
	oodatav arv	vastanute %	küsitletud, %	oodatav, %	üldkogum, %
Tallinn	224	75,8	24,3	26,35	26,70
Teised linnad	345	87,5	43,1	40,59	42,11
Liitunud vallad	25	92,0	3,3	2,94	4,40
Maavallad	256	80,1	29,3	30,12	26,78
KOKKU	850	82,4	100	100	100
* Ruutkordaja Δ	—	—	1,69 (b)	1,98 (a)	—
Põhja-Eesti	290	77,2	32,0	34,1	35,4
Kesk-Eesti	113	65,5	10,6	13,3	11,9
Kirde-Eesti	109	76,1	11,9	12,8	11,8
Lääne-Eesti	120	84,2	14,4	14,1	13,6
Lõuna-Eesti	218	100,0	31,1	25,6	27,4
* Ruutkordaja Δ	—	—	2,94 (b)	1,25 (a)	—

■ Eesti maakondade jaotus viie statistilise regiooni järgi:

PÕHJA-Eesti:	Harju maakond (sh Tallinn)
KESK-Eesti:	Järva, Lääne-Viru ja Rapla maakond
KIRDE-Eesti:	Ida-Viru maakond
LÄÄNE-Eesti:	Hiiu, Lääne, Pärnu ja Saare maakond
LÕUNA-Eesti:	Jõgeva, Tartu ja Viljandi maakond
	Põlva, Valga ja Võru maakond

- Valimi küsitluskava 100%-lise täitumise puhul oluks ankeedile vastanud õpilaste oodatav maksimaalne koguarv 850 (s.o valimi 35-st klassist kokku). Sellest arvust ongi leitud õpilaste valimijaotuse oodatav protsent tabelites L2-6a, L2-6b ja L2-6c.

Tabel L2-6b. Õpilaste arv küsitluses, valimis ja omavalitsuste üldkogumis, %

Omavalitsuste heaoluklassid ^(K)	Õpilaste arvu jaotus (valimi 25 üksust)				
	oodatav arv	vastanute %	küsitletud, %	oodatav, %	üldkogum, %
Perifeeria	55	61,8	4,9	6,5	5,8
Lähi-Perifeeria	114	94,7	15,4	13,4	8,4
Lähi-Keskus	214	84,1	25,7	25,2	26,9
Keskus	467	80,9	54,0	54,9	58,9
KOKKU	850	82,4	100	100	100
* Ruutkordaja Δ	—	—	1,40 (b)	3,33 (a)	—

■ ^(K) Haldusüksused regiomeetrilise heaoluklassi järgi:

Perifeeria : “Odav tööjõud ning madal hõivatus”

Lähi-Perifeeria : “Madal hõivatus ning keskmine või kõrge teenimisvõime”

Lähi-Keskus : “Keskmine või kõrge hõivatus ning madal teenimisvõime”

Keskus : “Kallis tööjõud ning kõrge hõivatus”

Tabel L2-6c. Õpilaste arv küsitluses, valimis ja omavalitsuste üldkogumis,
%

Omavalitsuste rühmad	Õpilaste arvu jaotus (valimi 25 üksust)				
	oodatav arv	vastanute %	küsitletud, %	oodatav, %	üldkogum, %
Ei ole põhikooli	—	—	—	0,0	0,07
Ei ole gümnaasiumi; on põhikool	68	77,9	7,6	8,0	13,24
On gümnaasium; ei ole põhikooli	102	90,2	13,1	12,0	15,73
On gümnaasium ja on põhikool	680	81,6	79,3	80,0	70,95
KOKKU	850	82,4	100	100	100
Ruutkordaja Δ	—	—	0,71 (b)	5,55 (a)	—
Üldhariduse tõmbekeskus	664	84,6	80,3	78,1	71,8
väikekeskus	138	72,5	14,3	16,2	18,0
tagamaa	48	79,2	5,4	5,6	10,2
Ruutkordaja Δ	—	—	1,69 (b)	4,62 (a)	—

* Struktuurierinevuste intensiivsust antud indikaatori skaala järgi mõõdab absoluutsete

struktuurinihete ruutkordaja $\Delta = \sqrt{\frac{1}{k} \sum (w_1 - w_0)^2}$, kus k on indikaatori skaalajaotiste

arv ning w_1 ja w_0 on respondentide protsentosamäärad igas skaalajaotises vastavalt tuletiskogumis ja üld- või lähtekogumis. Koefitsiendi Δ väärtus näitab, kui mitme protsendi võrra antud skaala allrühmade osakaalud kahes võrreldavas kogumis keskmiselt erinevad.

Lisatabel 2-7

Põhikooli lõpetajate küsitlusuuringu kohtade valik, 2002/2003. õ/a andmete alusel

Piirkonna tüüp ^(K)	Valimi kohad	Klasside arv		Koolide koguarv	
		VALIM	üldkogum	Põhik.	Gümn.
“keskus” (IV)	Tallinn	8 klassi	211	21	66
“keskus” (IV)	Kehra linn	1 klass	4	0	1
“lähi-perifeeria” (II)	Kernu vald	1 klass	2	2	0
“keskus” (IV)	Kose vald	1 klass	6	2	1
“lähi-keskus” (III)	Haljala vald	1 klass	3	1	1
“lähi-perifeeria” (II)	Koeru vald	1 klass	2	0	1
“keskus” (IV)	Rakvere linn	1 klass	9	3	3
“lähi-keskus” (III)	Tamsalu linn	1 klass	2	0	1
“perifeeria” (I)	Narva-Jõesuu linn	1 klass	2	1	1
“lähi-keskus” (III)	Narva linn	2 klassi	37	4	11
“perifeeria” (I)	Illuka vald	1 klass	1	1	0
“keskus” (IV)	Jõhvi linn	1 klass	6	1	2
“lähi-keskus” (III)	Audru vald	1 klass	3	1	1
“lähi-keskus” (III)	Kilingi-Nõmme linn	1 klass	3	0	1
“keskus” (IV)	Pärnu linn	1 klass	30	5	8
“lähi-perifeeria” (II)	Surju vald	1 klass	1	1	0
“lähi-perifeeria” (II)	Noarootsi vald	1 klass	1	1	1
“keskus” (IV)	Nõo vald	1 klass	2	1	1
“lähi-perifeeria” (II)	Suure-Jaani linn	1 klass	2	0	1
“keskus” (IV)	Tartu linn	3 klassi	63	6	17
“perifeeria” (I)	Tarvastu vald	1 klass	3	2	1
“lähi-keskus” (III)	Võru linn	1 klass	12	3	3
“lähi-perifeeria” (II)	Orava vald	1 klass	1	1	0
“perifeeria” (I)	Meremäe vald	1 klass	2	2	0
“lähi-keskus” (III)	Võru vald	1 klass	3	1	1

■ ^(K) Haldusüksused regiomeetrilise heaoluklassi järgi:

Perifeeria : “Odav tööjõud ning madal hõivatus”

Lähi-Perifeeria : “Madal hõivatus ning keskmine või kõrge teenimismäär”

Lähi-Keskus : “Keskmine või kõrge hõivatus ning madal teenimismäär”

Keskus : “Kallis tööjõud ning kõrge hõivatus”

Lisatabel 2-8

Põhikooli lõpetajate küsitlusuuringu valimi oodatavad parameetrid

Asulatüüp Piirkond	Klasside valim		Õpilaste arvu oodatav jaotus		
	arv	sh vene k.	kokku	tüdrukud	poisid
Põhja-Eesti	11	4	248	121	127
Kesk-Eesti	4	—	83	39	44
Kirde-Eesti	5	4	83	40	43
Lääne-Eesti	5	—	94	44	50
Kesk-Lõuna	6	—	129	63	66
Kagu-Eesti	4	—	63	29	34
EESTI KOKKU	35	8	700	336	364
MAA	13	—	188	86	102
LINN	22	8	512	250	262

- Tabelis 2-8 projekteeritud valim on esindav üheksanda klassi õpilaskohtade territoriaaljaotuse suhtes nii statistiliste piirkondade kui asulatüübi järgi:

PÕHJA-Eesti:	Harju maakond (sh Tallinn)
KESK-Eesti:	Järva, Lääne-Viru ja Rapla maakond
KIRDE-Eesti:	Ida-Viru maakond
LÄÄNE-Eesti:	Hiiu, Lääne, Pärnu ja Saare maakond
KeskLÕUNA-Eesti:	Jõgeva, Tartu ja Viljandi maakond
KAGU-Eesti:	Põlva, Valga ja Võru maakond